

Міжнародні наукові інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 60

*МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ*

www.lex-line.com.ua

16-17 квітня
2024 р.

 AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI
W OPOLE

Україна, Тернопіль – Польща, Ополе 2024

УДК 340 (063)

А 437

Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 60: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 16 – 17 квітня 2024 р.) / редкол. : О. Яремко та ін. ГО “Наукова спільнота”. WSZIA w Opolu. Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. 2024. 93 с. ISSN 2617-2364.

У виданні вміщено наукові публікації Міжнародної наукової інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Випуск 60) з юридичних та історичних питань, яка відбулася 16-17 квітня 2024 р. за сприянням Громадської організації “Наукова спільнота” (Україна) та Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu (Польща).

Матеріали коференції також оприлюднено на сайті конференції:

www.lex-line.com.ua

Оргкомітет ГО Наукова спільнота:

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:

46005, м. Тернопіль, а/с 797

тел. +380979074970

E-mail: lex-line@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

ISSN 2617-2364

© ГО “Наукова спільнота” 2024

© Автори статей 2024

**СПІВПРАЦЯ МІЖ ДЕРЖАВОЮ, ГРОМАДСЬКІСТЮ ТА
БІЗНЕСОМ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ПОВОДЖЕННЯ
З ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ**

Беднарський Олександр Віталійович

аспірант відділу проблем державного управління

та адміністративного права, Інститут держави і права

імені В.М. Корецького Національної академії наук України

ORCID: 0009-0002-8592-0000

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3828

Питання поводження з твердими побутовими відходами залишається однією з найгостріших проблем для України. Тільки в 2020 році Україна утворила більш 462 мільйонів тонн відходів. З них більшість складають відходи видобувної промисловості (79,5%) і металургії (6%). Але основну проблему становлять тверді побутові відходи (ТПВ) – щорічно в країні утворюється від 10 до 13 мільйонів тонн таких відходів. Близько 1-2% від цього обсягу спалюють, 4,5% потрапляє на переробку, а більше 90% побутового сміття вивозять на сміттєзвалища [1].

Інтенсивна урбанізація, зростання населення у містах, нераціональна модель виробництва та споживання – усе це веде до утворення значної кількості відходів. Загострення проблеми раціонального управління відходами пов'язане не лише зі зростанням населення та розширенням міських територій, а й із ускладненням морфологічного складу відходів. Тенденція збільшення утворення муніципальних відходів, що спостерігається у всьому світі, означає загрозу для довкілля, здоров'я людей.

У розвинених країнах практикується надання послуг зі збирання та вивезення ТПВ приватними підприємцями на договірній основі. Завдяки ефективним механізмам партнерства, у США рециркуляції піддається 17% муніципального сміття. Агентство з охорони навколишнього середовища (EPA) висунуло як національну мету завдання довести цей показник до 25% [2]. Також у багатьох країнах культуру поводження з ТПВ «прищеплюють» з дитинства, допомагаючи дитині засвоїти, що ключ

до дверей процвітання – економія та ощадливість. Ніяким, навіть найпрекраснішим санітарним службам, не вирішити проблем з ТПВ, що наростають з кожним днем, якщо прибирає лише невеликий штат співробітників з очищення міста, а все інше населення лише забруднює. Екологічна культура передбачає такий спосіб життєзабезпечення, у якому суспільство завдяки системі духовних цінностей, етичних принципів, економічних механізмів, правових і соціальних інститутів формує потреби й способи їх реалізації, що не створюють загрози життю сьогоденного та майбутньому поколінь.

Слід зазначити, що спроби вирішити проблеми безпечного видалення твердих комунальних відходів робляться вже тривалий час. На жаль, їх вирішення найчастіше зводиться до вибору того чи іншого технологічного спрямування утилізації, тоді як екологічний та економічний аспекти йдуть на другий план. Водночас сучасні інноваційні технології безпечного видалення відходів, що існують у світі, не завжди підходять для України. Це викликано низкою причин: відмінність структури та складу побутових відходів, що пов'язане з рівнем життя, а головне – відсутність повсюдного сортування відходів підприємствами і домашніми господарствами. Крім того, детальний моніторинг у сфері поводження з відходами став проводитися лише останніми роками, що суттєво ускладнює процес знешкодження відходів, накопичених у минулому. В результаті величина екологічного ризику, пов'язаного з накопиченими у минулому комунальними відходами, лише зростає, негативно впливаючи на стан довкілля. Ефективне рішення щодо ліквідації накопичених екологічних збитків можливе лише при розробці такого механізму, який би передбачав оптимальне поєднання державних та ринкових підходів, а також при делегуванні управління системою знешкодження та утилізації відходів. Перехід від компенсаційного механізму природокористування у сфері поводження з комунальними відходами до стимулюючого має забезпечити зниження еколого-економічних ризиків та негативного впливу накопичених екологічних збитків.

Як показує аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду, ефективним інструментом, що дозволяє підвищити ефективність проектів у сфері природокористування та охорони навколишнього середовища, у тому числі схем з ліквідації накопиченої екологічної шкоди, є державно-приватне партнерство (ДПП), під яким розуміється довгострокове взаємовигідне співробітництво державних та ринкових секторів у межах

реалізації проектів. Реалізація таких проектів дозволяє підвищити якість робіт і послуг, що надаються, перерозподілу ризиків між учасниками договору державно-приватного партнерства [2]. Слід зазначити, що висока ефективність від державно-приватного партнерства досягається у відносно розвинених економічних системах, галузях, пов'язаних із природокористуванням, комунальною та транспортною системами. З аналізу досвіду розвинених країн стає очевидним, що використання інструментарію ДПП дозволяє досягти більшого ефекту в порівнянні з проектами, що передбачають лише державну участь. В рамках ліквідації накопичених екологічних збитків, пов'язаних з твердими комунальними відходами (ТКО), можливе застосування різних форм ДПП (табл. 1).

Таблиця 1.

Форми державно-приватного партнерства при ліквідації накопичених екологічних збитків у сфері утилізації твердих комунальних відходів

Напрями державно-приватного партнерства	Напрями використання ТКО при ліквідації накопиченої екологічної шкоди
Концесія	Надання на середньостроковій та довгостроковій основі об'єктів із захоронення твердих комунальних відходів, включаючи об'єкти інфраструктури в рамках договору концесії
Оренда	Передача в оренду сучасного інноваційного обладнання, в тому числі на основі оперативного та фінансового лізингу
Делегування управління	Перерозподіл деяких функцій управління від державних органів до приватних структур
Контракти на знешкодження та утилізацію твердих комунальних відходів у рамках ліквідації накопиченої екологічної шкоди	Укладання контрактів на безпечне видалення твердих комунальних відходів на короткостроковій та середньостроковій основі

Кожен напрямок державно-приватного партнерства може бути задіяний тією чи іншою мірою при ліквідації минулих екологічних збитків у сфері безпечного видалення твердих комунальних відходів. Так, концесія дозволить більш раціонально ставитися до ресурсів та територій, на яких складуються відходи. Передача приватним особам забруднених відходами земель та об'єктів інфраструктури дозволить підвищити ефективність їх знешкодження за рахунок поділу відповідальності та перерозподілу ризиків. Державна участь у рамках концесійного договору

може полягати у передачі за концесійним договором земель з відходами, а також у здійсненні контрольних функцій. Передача в оренду сучасного обладнання, у тому числі на основі лізингових договорів, дозволить отримати доступ до високотехнологічного обладнання при ліквідації накопиченої екологічної шкоди. У разі застосування лізингових інструментів при ліквідації накопичених екологічних збитків у рамках ДПП, на наш погляд, доцільно застосовувати як фінансову, так і оперативну форму лізингу, що відрізняються терміном дії лізингового договору. Так, фінансовий лізинг може бути застосований у разі великих забруднень, що вимагають тривалих термінів ліквідації. Оперативний же лізинг, що характеризується коротким терміном дії договору, доцільно застосовувати на невеликих ділянках з твердими комунальними відходами, що накопичилися, з періодом їх безпечної ліквідації не більше одного року [2].

Крім того, передовий зарубіжний досвід демонструє високу ефективність так званої п'ятиланкової спіралі (penta helix) у поводженні (управлінні) із твердими побутовими відходами. Співпраця на базі Penta Helix – це рішення для поводження з відходами шляхом розподілу ролей науковців як розробників, бізнесменів як ініціаторів, спільнот як прискорювачів, уряду як регуляторів і ЗМІ як розширювачів [3]. На жаль, у той час як є велика кількість публікацій, присвячених застосуванню моделі п'ятиланкової спіралі у поводженні з ТПВ, публікацій українських авторів на цю тематику не вдалося виявити. Тим часом, вивчення передового зарубіжного досвіду в цій галузі є вельми доцільним.

У рамках концепції Penta helix зі спільними зацікавленими сторонами має місце зміна середовища через встановлення політики. Завдяки процесу співпраці відбувається процес комунікації, який зрештою стає спільним розумінням. У здійсненні управління відходами необхідні декілька компонентів, які працюють разом, а саме участь, мережа та партнерство [4]. Зусилля щодо здійснення управління відходами повинні підтримуватися багатьма сторонами, а саме «стовпами» Penta Helix, які складаються з ABCGM (академіки, бізнес, громада, уряд, ЗМІ), приділяючи увагу трьом аспектам комплексного управління відходами. Таким чином діяльність з утилізації відходів може здійснюватися оптимальним шляхом.

Література:

1. Гончаренко, Л. Експерт розповів як вирішити проблему твердих побутових відходів в Україні. *Екополітика*. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekspert-rozpoviv-yak-virishiti-problemu-tverdih-pobutovih-vidhodiv-v-ukraini/#:~:text>
2. Dey T. Public-private partnerships in urban solid waste management: A review. *International journal of advance research and development*. 2018. Vol. 3, Issue 6. P. 68-79.
3. Dhimas I., Hastjarjo S., Slamet Y. 2022. Collaborative Governance of The Integrated Waste Management. *The International Journal of Social Sciences World*. 2022. Vol. 4, No. 2. P. 224-231.
4. Syah F. Penta Helix Partnership Program to Increased Waste Management Based on SDG Target 11.6 “Handling the City Waste” in Coblom District Bandung City. *International Journal of Current Science Research and Review*. 2023. Vol. 06, No. 12. P. 1-8.

СВІТОГЛЯДНО-ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕКОНАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Ванджурак Роман Васильович

доктор філософії з права, докторант

Національної академії внутрішніх справ, адвокат, м. Київ

ORCID: 0000-0002-8474-2276

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3836

Запроваджена в нашій державі правова реформа вже набула рис іманентності та передбачуваності. Видається, що вона буде відбуватися безперервно з постійним оголошенням про її новий виток. Характерним є те, що представники створених внаслідок такої реформи структур приступивши до виконання своїх обов'язків тут же заявляють про необхідність нового реформування того відомства, яке вони очолюють. Якщо ці реформи не заради реформ, а їх метою є дійсно приведення правової системи до європейського рівня, важливими є дослідження, які будуть зводитися не лишень до необхідності реформування структури та призначення гідних очільників, але й приведення до бажаного ідеалу

тих інституцій, що реформуються. Не здобувши такого результату реформа триватиме завжди.

Фарватером правової реформи є зміна рейтингу довіри громадян до судових та правоохоронних органів шляхом добору в ці органи добропорядних та висококваліфікованих працівників. Втім, оцінюючи кандидата на здатність займати ту чи іншу посаду кваліфікаційні комісії здебільшого приділяють увагу доброчесності такої особи (з погляду її статків та способу їх набуття), менше професійним якостям, і зовсім не приділяють увагу її світоглядно-ціннісним орієнтирам. На наш погляд це і є однією з тих причин, які зводять реформи до процесу, який триватиме завжди, адже заповнення штату певного органу чесними у матеріальному плані особами з допустимим рівнем знань жодним чином не гарантує, що така особа перебуваючи на посаді забезпечить своєю роботою довіру громадськості до органу чи інституції, яку ця особа ретранслює, особливо якщо вона наділена правом ухвалювати свої рішення на основі внутрішнього переконання (дискреційними повноваженнями, розсудом).

В той час, узаконене право суб'єктів прийняття процесуальних рішень ухвалювати їх на основі внутрішнього переконання вимагає від останніх не лишень глибокого знання права та вміння його застосовувати, але й мудрості, психологічної стійкості, високих моральних якостей тощо. Але навряд ці якості людина в собі може розвинути за відсутності достойних світоглядних переконань, в орбіті яких вона живе.

Коло службових осіб, наділених дискреційними повноваженнями в будь-якій сучасній правовій державі надзвичайне широке, починаючи з Президента й закінчуючи патрульними чи працівниками соціальної сфери, але тут під суб'єктами прийняття процесуальних рішень (суб'єктами правозастосування) слід розуміти правоохоронні та судові органи.

Так, процесуальні кодекси практично всіх сучасних держав передбачають право суб'єктів правозастосування розв'язувати правові питання на основі внутрішнього переконання. При тому, для прикладу, в Кримінальному процесуальному кодексі України суд наділений повноваженнями оцінювати на основі свого внутрішнього переконання документи, речі, показання свідків тощо з точки зору їх допустимості, достовірності та достатності, надаючи їм статус доказів, після чого, на підставі тих же доказів ухвалювати кінцеве рішення на основі знову ж таки – свого внутрішнього переконання [1].

Звідси виходить, що суд ухвалює рішення лише за умови достатності доказів, тоді як останні вважаються достатніми, якщо вони дозволяють суду ухвалити те чи інше рішення в справі [2]. При цьому сам суд і уповноважений кваліфікувати докази як достатні чи недостатні на власний розсуд (за відсутністю чітко визначених критеріальних вимірів такої оцінки) [3].

Відтак, запропонована наразі форма визначення умов достатності доказів припускає практично необмежений діапазон суб'єктивної свободи при прийнятті процесуальних рішень й забезпечується це шляхом використання суб'єктами правозастосування свого внутрішнього переконання при ухваленні таких рішень [1]. Оскільки суть дискреційних повноважень зводиться до неможливості права охопити всі можливі варіації посталих перед суб'єктом правозастосування питань, а суб'єкти правозастосування при ухваленні своїх рішень керується доказами, законом та внутрішнім переконанням, самостійно визначаючи достатність таких доказів і застосовують внутрішнє переконання здебільшого тоді, коли закон повною мірою не здатен регулювати виниклу ситуацію, виходить – будь-яке рішення фактично ухвалюється на основі лишень внутрішнього переконання суб'єкта правозастосування [4]. Тому виникає питання, що ж є основою такого внутрішнього переконання.

На нашу думку, рушієм будь-якого внутрішнього переконання є світогляд, який формується вихованням, освітою, життєвим досвідом, культурною ідентичністю, релігійною приналежністю й навіть політичними вподобаннями.

Світогляд та внутрішнє переконання перебувають в постійному взаємозв'язку, оскільки світогляд являє собою загальну систему уявлень, цінностей, переконань і поглядів людини на світ та її місце в ньому, тоді як внутрішнє переконання визначаються на основі світогляду, особистого досвіду, виховання, культурного середовища та інших факторів. Мало в кого викличе здивування те, що людина маючи консервативний світогляд, на основі свого внутрішнього переконання, буде сприятливою до прийняття консервативних рішень, тоді як з прогресивним світоглядом, вона тяжітиме до прийняття прогресивних рішень [4].

Коли суб'єкт правозастосування має дискреційні повноваження, це означає, що він має певну свободу у розв'язанні проблем, які не мають однозначних відповідей у законодавстві, однак жодних гарантій, що у таких випадках деструктивний світогляд не візьме верх над правосвідомістю не має. Тому, важливою є здатність суб'єкта ухвалення

процесуальних рішень розділяти свої особисті проблеми, настрої чи переконання від об'єктивного застосування закону та вирішення справ на підставі доказів та верховенства права.

Історії відомі безлічі фактів, коли судді ухвалювали рішення на основі своїх внутрішніх переконань, очевидно надиктованими їхніми світоглядними орієнтирами, які не мають нічого спільного зі справедливістю чи верховенством права.

Треба не забувати, що право, як явище соціальної дійсності, об'єктивно базується на відповідних світоглядних засадах, за допомогою яких забезпечуються права і свободи людини, її честь і гідність, справедливість та рівність, формуються нові демократичні стандарти у суспільстві. Вони передбачають повагу до законів, традицій, звичаїв, а також нетерпимість до будь-яких порушень законності та правопорядку. Однак, при деструктивному правовому світогляді виникає «хвороблива» правосвідомість, а отже, страждає правозастосовна практика, зокрема, щодо забезпечення прав і свобод людини, адже релігійна нетерпимість, політична заангажованість чи власний життєвий досвід можуть негативно вплинути на об'єктивність розгляду справи загалом і прийняття конкретного рішення зокрема [4].

Тому завдання науковців не лише встановити, усвідомити та дослідити цю проблему, але і знайти той інструмент, який зміг би унеможливити прояви впливу деструктивного світогляду на ухвалення негативних у розумінні верховенства права рішень на основі «хворобливої» правосвідомості.

Видається, це можливо досягнути в спосіб ініціювання змін в чинному законодавстві щодо оцінювання кандидатів на посади з дискреційними повноваженнями, приділяючи більш ретельну увагу їх світоглядним переконанням, шляхом запровадження тестів і завдань для оцінки поряд з професійними навичками й доброчесністю кандидата також і його світоглядно-ціннісних орієнтирів [4].

Література:

- [1] Ванджурак Р. Вплив давньогрецької філософії права на сучасну українську юриспруденцію: монографія. Київ : Вістка, 2023. 248 с.;
- [2] Гвоздік О., Коцинець В. Логіка доказування у юрисдикційному процесі: Навчальний посібник. Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. 140 с.;

[3] Грищук О. Людська гідність у праві: філософські проблеми : монографія. Київ : Атіка, 2007. 432 с.;

[4] Vandzhurak, R. (2024). The worldview influence on the internal beliefs of law enforcement agents in the context of exercising their discretionary powers. Law Journal of the National Academy of Internal Affairs, 14 (1), 60-68. <https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/1.2024.60>.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Ткаченко Сергій Миколайович

аспірант відділу проблем державного управління

та адміністративного права, Інститут держави і права

імені В.М. Корецького Національної академії наук України

ORCID: 0009-0001-7618-5449

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3843

Україна, як країна з великим сільськогосподарським потенціалом, стикається з низкою викликів у забезпеченні сталого розвитку аграрного сектору, адже потребує ефективних механізмів державного регулювання, які враховують економічні, соціальні та політичні реалії.

Недостатній рівень ефективності і прозорості в механізмах державного регулювання аграрного сектору України створює перешкоди для сталого розвитку цієї галузі. Відсутність чітких стратегій та політики в управлінні сільським господарством призводить до нерівності, екологічних проблем, а також втрати конкурентоспроможності на міжнародному ринку [1].

Економічні та соціальні чинники, такі як зростання цін на енергоносії, зміни клімату, демографічні тенденції та ринкова конкуренція, мають значний вплив на аграрний сектор. Удосконалення механізмів державного регулювання повинно враховувати ці фактори для забезпечення стійкого розвитку [2].

Військове вторгнення російської федерації в Україну має серйозні наслідки для аграрного сектору. Загроза безпеці земельних володінь та

інфраструктури погіршують умови для розвитку сільськогосподарських підприємств та відображається на вартості сільськогосподарських угідь – рис. 1

Удосконалення механізмів державного регулювання повинно враховувати ці ризики та шукати шляхи їх подолання.

На діаграмі рис. 1 видно, як змінювалася медіанна ціна сільськогосподарських земель у різні періоди. Цікаво, що при відновленні ринку в травні 2022 року ціни на землю в гривнях були вищі, ніж до війни, незважаючи на складні економічні умови.

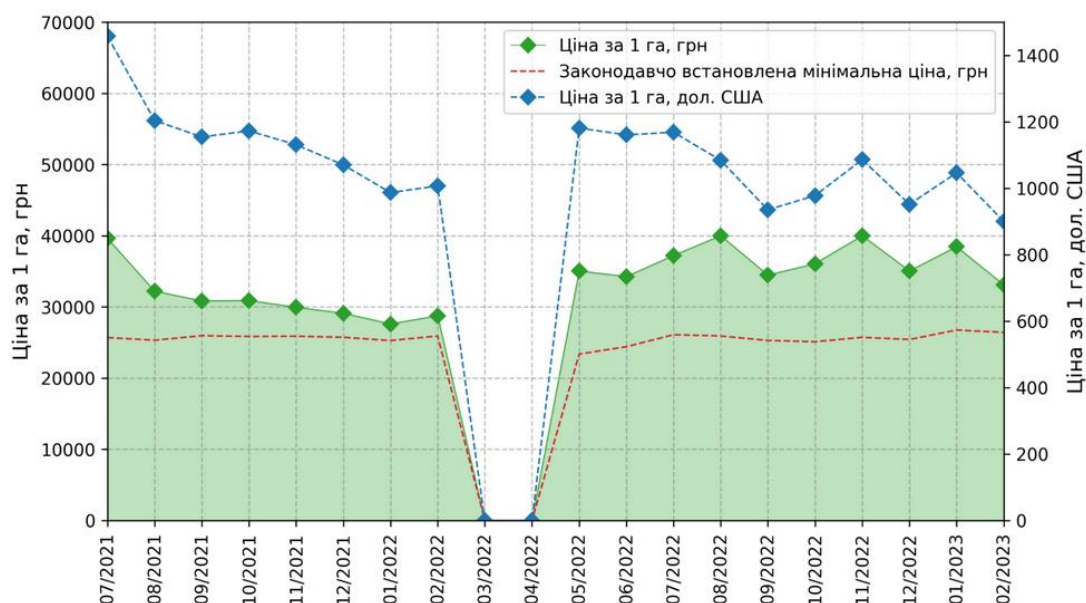

Рис. 1 – Медіанна ціна сільськогосподарських угідь

* Джерело: [3]

Наприклад, до повномасштабного військового вторгнення середня ціна становила близько 30 000 гривень за гектар, а в 2022 році вона зросла до близько 35 000 гривень за гектар і залишалася стабільною в наступні місяці. Однак у липні 2022 року ціна в доларах США почала зменшуватися через девальвацію української гривні на 25%. Після цього девальвація ціни в доларах стабілізувалася на рівнях трохи нижчих, ніж перед війною. Взагалі, війна мало вплинула на ціни на сільськогосподарські землі. Одним з можливих пояснень є те, що ринок тільки почав розвиватися перед повним масштабним вторгненням. Використовуючи термінологію життєвого циклу продукту, можна сказати, що на нього заходили лише "новатори" (тобто особи, схильні до ризику). Іншим можливим поясненням є те, що ринкові обмеження до війни мали

такий же вплив на ринок, як і підвищена невизначеність під час війни. У будь-якому разі, зняття обмежень допомогло б залучити більше учасників ринку та позитивно позначилося б на інвестиціях в українське сільське господарство.

Поняття «механізми державного регулювання» та «сталий розвиток аграрного бізнесу» є ключовими в контексті ефективного управління сільськогосподарським сектором. Механізми державного регулювання – це сукупність законодавчих, нормативних актів, інституційних структур, процедур та інструментів, які використовуються державою для впливу на економічні процеси та суспільні відносини в певній сфері, у даному випадку – у сільському господарстві [5].

Основна мета реалізації механізмів державного регулювання полягає в забезпеченні ефективного функціонування аграрного сектору, стимулюванні його розвитку та забезпеченні певних соціально-економічних цілей держави. Ці механізми можуть включати в себе такі інструменти, як податкова політика, кредитування, субсидії, тарифне регулювання, адміністративні обмеження, нормативно-правове регулювання та інші.

Сталий розвиток аграрного бізнесу – це концепція, що передбачає забезпечення потреб сучасного покоління, не підірвавши здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Сталість в аграрному секторі означає баланс між економічним розвитком, екологічною цілісністю та соціальною справедливістю, що вимагає збалансованого підходу до виробництва, використання природних ресурсів, створення сприятливих умов для розвитку сільського населення та збереження екологічної рівноваги [5].

Основні принципи сталого розвитку аграрного бізнесу включають в себе збереження природних ресурсів, забезпечення високих стандартів екологічної безпеки, підтримку соціальної відповідальності та економічної ефективності [5].

Таким чином, механізми державного регулювання є інструментами, що використовуються для забезпечення сталого розвитку аграрного бізнесу шляхом регулювання економічних, соціальних та екологічних процесів у цьому секторі.

Література:

1. Харченко Т. О. Державне регулювання сталого розвитку аграрного сектора економіки України : теоретико-методологічні підходи: монографія [Електронний ресурс] / Т. О. Харченко. – Суми : «Мрія», 2023. – 360 с.
2. Демідов І. А. Механізм державного регулювання розвитку аграрного сектору : кваліфікаційна робота : спец. 281 «Публічне управління та адміністрування» / Поліський нац. ун-т, каф. економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління; наук. кер. Дацій Н. В. – Житомир, 2023. – 36 с. <http://ir.polissiauniver.edu.ua/handle/123456789/14498>
3. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. Офіційний сайт. Статсика. Режис доступу: <https://land.gov.ua/>
4. Кифяк, В., & Дубінський, Р. (2024). ІНСТИТУЦІЙНА СИСТЕМА СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА: МЕХАНІЗМ АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ ФЛУКТУАЦІЙ. Сталий розвиток економіки, (1(48), 220-227. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-31>
5. Kühling M., Alamsyah Z., Sibhatu K. T. Agrarian change, livelihood dynamics and welfare outcomes: Evidence from plantation crop farmers in Indonesia. *Journal of Environmental Management*. 2022. Vol. 311.

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РАМКАХ СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

Бондик Олександра Павлівна

студентка 1 курсу магістратури,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна

доктор юридичних наук, доцент,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3822

В умовах сьогодення технології розвиваються надзвичайно швидко, щодня з'являються та входять в обіг нові програми та девайси, що були лише теоретичними ідеями десять років тому. В умовах цифровізації глобальної економіки великої популярності та широкого використання набуває штучний інтелект, який очікувано здійснює свій вплив на міжнародну торгівлю.

Штучний інтелект (ШІ) можна визначити як комп'ютерні системи, здатні виконувати складні завдання, які історично могла робити лише людина, наприклад, міркувати, приймати рішення або вирішувати проблеми. Сьогодні термін ШІ описує широкий спектр технологій, які забезпечують роботу багатьох послуг і товарів, якими ми користуємося щодня: від додатків, які рекомендують фільми та серіали, до чат-ботів, які надають підтримку клієнтам у режимі реального часу [1]. Світова організація торгівлі (далі – СОТ) описує ШІ як «найновішу форму автоматизації, однак замість заміни ручної праці потужністю машин, як це було раніше, використання ШІ передбачає заміну людського інтелекту та досвіду обчислювальними можливостями машин» [2].

Активний розвиток ШІ безумовно вплине на міжнародну торгівлю різними способами. Одним з них буде макроекономічний вплив ШІ та пов'язані з цим наслідки для торгівлі. Наприклад, якщо ШІ підвищить зростання продуктивності, це прискорить економічне зростання та відкриє нові можливості для міжнародної торгівлі. ШІ також впливатиме на тип і якість економічного зростання. Наприклад, ШІ, ймовірно, прискорить перехід до економіки послуг, що зі свого боку породжує занепокоєння щодо впливу ШІ на робочі місця, оскільки ШІ може розширити автоматизацію та прискорити втрату робочих місць для низькокваліфікованих працівників у сферах виробництва [3].

Збільшення випадків використання ШІ у рамках міжнародної торгівлі призводить до ряду проблем, що потребують якнайскорішого вирішення. Приклади попереднього використання штучного інтелекту включають керування роботами на складах, оптимізацію пакування та доставки, а також перевірка достовірності інформації. Прикладами останнього використання ШІ є аналіз даних, вирішення математичних задач, секвенування геному людини та дослідження хімічних реакцій і матеріалів [2].

Одне з перших питань, яке постає в рамках СОТ, це віднесення ШІ до товарів або до послуг, адже не у всіх випадках це є очевидним. Активний розвиток ШІ та його поступова інтеграція у побут дає можливість існуванню та функціонуванню девайсів із вбудованим ШІ (наприклад, безпілотних автомобілів, робототехніки, що працює на базі ШІ, тощо), які не дозволяють чітко провести розмежування між товарами та послугами. Що, зі свого боку, призводить до непорозумінь щодо того, під регулювання якої угоди СОТ мають підпадати ШІ-девайси: Генеральної угоди з тарифів і торгівлі чи Генеральної угоди з торгівлі послугами.

Існування та розвиток ШІ також привертає увагу до питань захисту інтелектуальної власності та авторського права, адже застосування існуючих норм викликає певні проблеми. Широкий консенсус у країнах полягає в тому, що участь людини є необхідним фактором для надання авторського права та патентного захисту. Однак для результатів, створених ШІ, часто немає чіткої людини-автора (у випадку авторського права) або винахідника (у випадку патентів), а чинні закони в більшості

юрисдикції також забороняють називати сам ІІІ автором або винахідником. Прийнята в рамках СОТ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) містить мало вказівок щодо поводження з контентом та інноваціями, які були створені ІІІ, оскільки вона забезпечує лише мінімальний стандарт захисту прав інтелектуальної власності, залишаючи членам СОТ широкі можливості визначати як належним чином виконувати її положення [4].

Залучення ІІІ до організації міжнародної торгівлі у вигляді оптимізації ланцюгів поставок, спрощення процедур торгівлі та перевірки відповідності, розвідки ринку та оцінки торгових можливостей, оцінки ризиків, виявлення шахрайства тощо, підіймає питання щодо захисту персональних даних та конфіденційної інформації, а також дотримання правил чесної конкуренції.

Загалом, можна говорити про те, що існування та розвиток ІІІ потребує розробки окремого пласту правового регулювання, що буде відповідати швидкому розвитку технологій і буде уніфікованим на міжнародному рівні. У найкращій позиції для розробки таких норм наразі знаходиться СОТ, адже вона охоплює близько 97% світової торгівлі.

Регулювання у межах СОТ такого питання як ІІІ, звісно, зустрінеться з певними труднощами. Так, універсальною є проблема «невстигання» законодавчого регулювання за розвитком технологій, якої навряд чи вдасться повністю уникнути в рамках СОТ (навіть прийняття багатосторонньої конвенції з ІІІ буде потребувати постійного її перегляду та/або доповнення). Відсутність універсальності щодо нормативних підходів до регулювання ІІІ також може стати на шляху прийняття багатосторонньої конвенції або певних загальних правил. Це зумовлюється тим, що регулювання ІІІ нерозривно пов'язане з питаннями конфіденційності, моралі та власності, які відрізняються в різних культурах [5].

Однак, незважаючи на зазначені вище потенційні перешкоди, здається недоцільним дозволяти регулюванню ІІІ розвиватися виключно на національному чи регіональному рівні, адже це обов'язково призведе до невідповідності та колізій у законодавстві різних держав, що має потенційну можливість стати перешкодою для міжнародної торгівлі.

Оскільки політика вже відстає від технологій, а використання ШІ в реальній економіці різко збільшується, необхідна певна міжнародна координація. Інноваційний підхід до вирішення політичних питань, поставлених існуванням та розвитком ШІ, може стати показовим прикладом незмінної цінності СОТ як міжнародної організації [5].

На нашу думку, розпочати міжнародне регулювання ШІ в рамках СОТ слід шляхом створення актів «м'якого права», а саме рекомендацій та певних добровільних домовленостей, що призведе до певного рівня гармонізації норм щодо ШІ між державами-членами СОТ та підготує ґрунт для переговорів з приводу прийняття обов'язкових універсальних норм, наприклад, підписання багатосторонньої конвенції у рамках СОТ.

Таким чином, можна зробити висновок, що правове регулювання ШІ в умовах стрімкого розвитку технологій є надзвичайно актуальним питанням, адже саме існування ШІ породжує прогалини у міжнародному законодавстві і може призвести до обмеження вільної торгівлі між державами. Розробку норм щодо регулювання ШІ слід проводити на міжнародному рівні, зокрема у рамках діяльності СОТ, аби запобігти появі колізій між законодавствами різних держав та забезпечити універсальний підхід для регулювання питань, що стосуються ШІ.

Література:

1. Coursera Staff. What Is Artificial Intelligence? Definition, Uses, and Types. URL: <http://surl.li/rthds> (дата звернення 20.03.2024).
2. Chander A. Artificial Intelligence and Trade. URL: <http://surl.li/rtceo> (дата звернення 20.03.2024).
3. Meltzer J. P. The impact of artificial intelligence on international trade. URL: <http://surl.li/rthdq> (дата звернення 20.03.2024).
4. Jones E. Digital disruption: artificial intelligence and international trade policy. *Oxford Review of Economic Policy*, 2023. Vol. 39, № 1. P. 70-84.
5. International Trade and Artificial Intelligence: Is trade policy ready for Chat GPT? URL: <http://surl.li/rthdp> (дата звернення 20.03.2024).

ПРИНЦИП ЛОЯЛЬНОСТІ ЗА ПЕРВИННИМ ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Пацурківський Петро Петрович

студент IV курсу Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-3137-5046

Науковий керівник: Поєдинок Валерія Вікторівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри економічного права та економічного судочинства Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3840

Вступ. Згідно комунікативної концепції права принцип лояльності належить до числа найдавніших та найбільш складних, контекстуально і ціннісно зумовлених принципів права [1, С. 20]. Етимологічно цей принцип укорінений, як зазначає Світлана Бобровник, у франкомовному терміні *loyal* – *вірний, відданий*. Тобто, генетично він має інтерсуб'єктивну природу та задає певний характер взаємовідносинам відповідних суб'єктів права. Найтипівішими проявами цього принципу права на практиці Світлана Бобровник називає: 1) вірність суб'єктів права законам та легітимним вимогам органів влади, що проявляється в усвідомленому виконанні ними їх обов'язків і вчиненні правомірних дій; 2) у поважному ставленні суб'єктів права до рішень публічної влади; 3) у доброзичливому ставленні суб'єктів права до всіх інших аналогічних суб'єктів [2, С. 526].

Окремі ціннісні аспекти та особливості прояву феномену лояльності в демократичних суспільствах інноваційно розкривають у своїх дослідженнях Валерія Поєдинок та інші автори [3; 4].

Наразі сенс принципу лояльності як його тлумачить первинне право ЄС найбільш стисло і системно викладено у ч. 3 ст. 4 Договору про заснування Європейського Союзу (далі – ДЄС), хоча розкриттю його змісту слугує і ч. 2 цієї ж статті. В ч. 3 ст. 24 ДЄС цей принцип названо буквально. Окремі аспекти змісту принципу лояльності розкриває ч. 2 ст. 13 ДЄС, а також ряд статей Договору про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС), до прикладу, ст. 49, ст. 168, ч. 1 ст. 210, ч. 3 ст. 325, ст. 351 та ряд інших статей ДФЄС.

Метою дослідження є з'ясування природи і структурних елементів принципу лояльності за первинним правом ЄС.

За основу **пізнавального інструментарію** взято аксіологічний підхід та методи системного і функціонального аналізу.

Виклад основних результатів дослідження. 1. Природа принципу лояльності за первинним правом ЄС. Аналіз первинного права Європейського Союзу, пов'язаної практики Суду ЄС та доктрини права Євросоюзу переконує, що принцип лояльності належить до найбільш загальних принципів цього правового порядку. Він передусім зумовлений його основною метою і природою, відповідає духу права ЄС як *sui generis*, а тому був взятий разом з рядом інших таких же фундаментальних принципів цього пласту правової матерії за основу при створенні і визначенні засад функціонування Європейського Союзу. Квінтесенцію природи принципу лояльності складає те, що він наскрізь пронизує всю правову систему ЄС, є одним із визначальних її системоутворюючих чинників, надає цій системі права необхідної пластичності і динамічності, є запорукою її особливої стійкості і життєздатності. Не випадково Суд ЄС в одному зі своїх ключових рішень щодо принципу лояльності класифікував його як «принцип, властивий правовому порядку Співтовариства в цілому» [5, пара 39]. Прикметно, що при цьому він навіть не зіслався на ч. 3 ст. 4 ДЄС як на аргумент свого висновку.

Аналогічне тлумачення принципу лояльності Судом ЄС також міститься у його рішеннях в справах *Комісія проти Португалії, Бельгія проти Комісії, Комісія проти Іспанії, Комісія проти Бельгії* та в ряді інших рішень Суду ЄС. При цьому нормативного визначення принципу лояльності Суд ЄС не наводить, очевидно, з огляду на його контекстуальний характер.

На нашу думку, найбільш стисле і водночас ємне доктринальне визначення принципу лояльності як «підвищеного обов'язку діяти добросовісно» [6, пара 83] суб'єктів права ЄС дає Генеральний адвокат у справі *Греція проти Комісії*.

Позитивний зміст принципу лояльності концентровано і стисло викладено у ч. 3 ст. 4 ДЄС. Він полягає в тому, що Євросоюз і держави-члени відповідно до принципу їх відкритої співпраці з повною взаємною повагою надають одне одному всебічну допомогу у виконанні завдань, що випливають з Установчих Договорів. При цьому держави-члени,

наголошується у ній, вживають всіх необхідних заходів, як загальних, так і спеціальних, з метою забезпечення виконання зобов'язань, які постають із вищезазначених Договорів чи впливають з інших правових актів інституцій Союзу. В якості своєрідного резюме в цій частині ст. 4 ДЄС наголошується, що держави-члени не тільки сприяють виконанню завдань Союзу, але й утримуються від будь-яких дій, які можуть загрожувати досягненню цілей ЄС [7]. Цим саме вкотре наголошується на визначальній ролі з поміж усіх суб'єктів права Союзу саме держав-членів як засновниць цього правового порядку.

Системний та функціональний аналіз змісту ч. 3 ст. 4 ДЄС переконує, що положення, за допомогою яких конституцієдавець ЄС виклав зміст принципу лояльності, настільки загальні, що їх самостійне застосування у повсякденній правозастосовній практиці суб'єктів права ЄС, особливо в судовій практиці національних судів держав-членів, вельми проблематичне. Тому у таких випадках на них зазвичай посилаються в контексті зі значно конкретнішими положеннями як Установчих Договорів, так і актів похідного (вторинного) права Союзу. Водночас цим положенням належить нічим незамінима роль фундаментальних світоглядних орієнтирів і методологічних інструментів в еволюції права ЄС в цілому, в оцінці його загального стану і тенденцій змін у ньому. Зокрема, за оцінкою коментаторів ДЄС, ДФЄС та Хартії основоположних прав ЄС, принцип лояльного співробітництва зіграв ключову роль у створенні автономного правопорядку ЄС і у «формуванні принципів, що регулюють тлумачення та застосування права ЄС» [8, С. 1279].

2. Структурні елементи принципу лояльності за первинним правом ЄС. Як уже було відзначено у попередній частині дослідження, це багатоаспектний і складний принцип, який стосується усіх рівнів відносин всередині Євросоюзу. Так, ч. 1 ст. 13 ДЄС визначає інституційну структуру ЄС, до якої належать Європейський Парламент, Європейська Рада, Рада, Європейська Комісія, Суд ЄС, Європейський центральний банк і Рахункова палата, а відповідно до ч. 2 цієї ж статті усі вони "взаємодіють на засадах відкритої співпраці». Це зумовлено не тільки тим, що їх усі об'єднують спільні цінності, але й функціонально, оскільки інститути Союзу відповідно до його первинного права неможливо чітко розділити на законодавчі, виконавчі і судові, так як чимало їх

повноважень мають розділений характер між відповідними інституціями ЄС. Ч. 2 ст. 13 ДЄС відображає принцип інституційного балансу, який є складовою частиною більш загального принципу лояльності та означає, що кожна інституція ЄС здійснює свої повноваження із врахуванням повноважень інших інституцій. Цей структурний елемент принципу лояльності у правовій доктрині ЄС зазвичай називають *інституційною лояльністю*.

Ще однією умовою функціонування ЄС є наявність постійно діючих висхідних та низхідних зав'язків між державами-членами та інституціями Євросоюзу. В цьому полягає квінтесенція усього первинного права ЄС. Так, утворюючи Союз, держави-члени взяли на себе зобов'язання лояльно співпрацювати зі своїм дітищем. Цей напрямок їх співпраці маніфестує уже ч. 1 ст. 1 ДЄС, відповідно до якої держави-члени наділяють Союз компетенцією для досягнення спільних цілей [7, с. 18]. А парадигмальна правова матриця цього вектору лояльної співпраці держав-членів з Євросоюзом закладена у ст. 10 ДЄС. Відповідно до цієї матриці функціонування ЄС ґрунтується на засадах представницької демократії. Як один з ключових та системоутворюючих елементів цієї демократії держави-члени представлені в Європейській Раді очільниками держав чи їх урядів, а у Раді – їхніми урядами [7, с. 17]. Окрім того, цей напрямок співпраці з Євросоюзом стосується також всіх установ держав-членів включно з національними судами. В доктрині права ЄС його зазвичай називають *вертикальною висхідною лояльністю*.

Протилежним вищезазначеному елементу принципу лояльності є елемент, що називається *вертикальна низхідна лояльність*. Цей елемент також пронизує усе первинне право Союзу. Першопочатково на нього вказує ст. 4 ДЄС, а більш детально про його найфундаментальніші прояви йдеться у ст.ст.13-19 Розділу III «Положення про інститути» ДЄС [7, с. 18-23]. На більш прикладному рівні цей структурний елемент принципу лояльності розкрито у багатьох статтях ДФЄС та інших актах права ЄС.

Четвертим структурним елементом принципу лояльності є так звана *горизонтальна лояльність*. Його квінтесенція стосується посиленої відкритої співпраці між собою держав-членів. Принагідно зазначимо, що в цілому ряді спеціальних досліджень цього принципу саме з цього елементу починають аналіз його структури, пояснюючи це його

генетичною укоріненістю, а саме що біля витоків ЄС стоять держави-члени. Цей елемент принципу лояльності також пронизує усе первинне право Євросоюзу. Ряд опорних методологічних положень цього елемента сформульовано у ст. 20 Розділу IV «Положення про посилену співпрацю» ДЄС. В них йдеться про те, що відповідно до природи ЄС держави-члени зобов'язані лояльно співпрацювати між собою [7, с. 23-24].

Висновки. Принцип лояльності за первинним правом ЄС належить до числа найфундаментальніших і найскладніших його принципів. Він пронизує все первинне право Союзу і є однією із його системоутворюючих засад. Це багатоаспектний принцип, який включає в себе у якості його структурних елементів *інституційну лояльність, вертикальну висхідну лояльність, вертикальну низхідну лояльність та горизонтальну лояльність*. Ці модуси лояльності перебувають між собою в динамічному ціннісному і функціональному взаємозв'язку та взаємодії їх між собою.

Література:

1. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Vol. 2. Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason / Transl. by T. McCarthy. Boston: Beacon Press. 1987. 463 p.
2. Бобровник С. В. Лояльність. Юридична енциклопедія. 3 том. К-М. Київ: Вид. «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. 2001. 792 с.
3. Poiedynok Valeriia; Kolohoida Oleksandra; Lukach Iryna. The Doctrine of Legitimate Expectations: Need for Limits. Journal of Advanced Research in Law and Economics, [S. l.], v. 8, n. 5, p. 1604-1609, feb. 2018. ISSN 2068-696X. Available at: <<https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/1721>>. Date accessed: 03 apr. 2024.
4. Kolohoida, O., Lukach, I., & Poiedynok, V. (2017). Legal Aspects of Corporate Social Responsibility in Ukraine on the Way to European Integration. Croatian Yearbook of European Law and Policy, 13 (2017), 291-312. Retrieved from <https://www.cyelp.com/index.php/cyelp/article/view/279>
5. Judgment of the Court of Justice, Brasserie du pêcheur and Factortame, Joined Cases C-46/93 and C-48/93. 5 March 1996. URL : https://www.cvce.eu/obj/judgment_of_the_court_of_justice_brasserie_du_pecheur_a

6. Opinion of Mr Advocate General Mazák delivered on 8 May 2008. Hellenic Republic v Commission of the European Communities. Appeal – Project to set up a common diplomatic representation in Abuja (Nigeria) – Reimbursement of sums owed by the Hellenic Republic – Offsetting against the amount to be paid by the Commission under the Regional Operational Programme for mainland Greece. Case C-203/07 P. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:62007CC0203>
7. Договір про Європейський Союз. Зібрання актів європейського права. Київ: Ред. журн. «Право України». 2013. Вип. 1. 1064 с.
8. Tomášek M., Šmejkal V. та ін. Коментар до Договору про функціонування ЄС, Договору про ЄС та Хартії основоположних прав ЄС. Прага: Wolters Kluwer ČR, 2024, 1780 с.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАВА СПОЖИВАЧІВ

Радченко Олександр Олексійович
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
студент 3-го курсу спеціальності 081 “Право”,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Науковий керівник: Городецька Ірина Альбінівна
доктор юридичних наук, професор,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3834

Незважаючи на те, що споживання товарів є повсякденною звичкою, людина повинна знати свої права у сфері споживання товарів, а також механізми їх захисту. За порушення законодавства про права споживачів може настати адміністративна, цивільно-правова та кримінальна відповідальність. Згідно статті 22 Закону України «Про захист прав споживачів», захист прав споживачів, передбачених законодавством, здійснюється судом [1].

Теоретико-правові проблеми адміністративної відповідальності у різних сферах суспільного життя були предметом дослідження таких учених-адміністративістів, як В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, А.І. Берлач, Н.А. Берлач, Ю.П. Битяк, І.Л. Бородін, В.В. Галуцько, І.П. Голосніченко, І. А. Городецька, Р. А. Калюжний, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков,

А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, В. І. Курило, О. І. Миколенко, С. Г. Стеценко, Г. П. Циверенко та ін.

Для того, щоб зрозуміти проблему, необхідно розглянути склад адміністративного правопорушення у даній сфері. Слід зазначити, що за порушення законодавства про права споживачів передбачено адміністративне стягнення у вигляді штрафу згідно санкції статті 156-1 КУпАП [2].

Відповідно до ст. 156-1 КУпАП порушенням законодавства про права споживачів є відмова працівників торгівлі, громадського харчування та сфери послуг і громадян, які займаються підприємницькою діяльністю в цих галузях, у наданні громадянам-споживачам (крім споживачів фінансових послуг) необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про товари (роботи, послуги), їх кількість, якість, асортимент, а також про їх виробника (виконавця, продавця), у навчанні безпечного та правильного їх використання, а так само обмеження прав громадян-споживачів на перевірку якості, комплектності, ваги та ціни придбаних товарів [2].

Склад адміністративного правопорушення складається з таких елементів як: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона [3, с. 132].

Об'єктом даного правопорушення є суспільні відносини, що виникають у сфері торгівлі, громадського харчування та сфери послуг і громадян [2].

Об'єктивна сторона характеризується наступним чином:

1) відмова у наданні громадянам-споживачам необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про товари (роботи, послуги), їх кількість, якість, асортимент, а також про їх виробника (виконавця, продавця), у навчанні безпечного та правильного їх використання, а так само обмеження прав громадян-споживачів на перевірку якості, комплектності, ваги та ціни придбаних товарів;

2) відмова громадянину-споживачу в реалізації його права в разі придбання ним товару неналежної якості;

3) надання недостовірної інформації про продукцію, в разі якщо ця інформація не зашкодила життю, здоров'ю та майну споживача;

4) неприведення недостовірної інформації про товар до відповідності [4].

Суб'єктами адміністративної відповідальності згідно ч. 3 та ч. 4 ст. 156-1 КУпАП виступають працівники торгівлі, громадського харчування та сфери послуг, громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності в цих галузях, а також посадові особи виробників продукції [4].

Суб'єктивна сторона правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у формі прямого або непрямого умислу [3; 4].

На нашу думку санкція передбачена статтею 156-1 КУпАП є найбільш дієвим чинником у недопущенні подібних правопорушень. Крім цього слід зазначити, що надзвичайно важливим є попередження даного правопорушення задля недопущення реалізації товару неналежного стану та неналежної якості зокрема та прав споживачів узагалі.

Література:

1. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#n504>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8074-10. Відомості Верховної Ради Української РСР, 1984, № 51, ст. 1122.
3. Городецька І. А. Адміністративне право України. Заг. частина: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2011. 192 с.
4. Науково-практичний коментар КУпАП, НКП Кодексу України про адміністративні правопорушення. URL: <http://surl.li/sopyf>

ПРАВА ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ЗГІДНО НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Тараненко Микола Миколайович

кандидат юридичних наук,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID: 0000-0002-1594-5598

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3827

Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) та, зокрема, Третньої Женевської конвенції (Далі – III ЖК), військовополонені «перебувають під владою ворожої держави, а не окремих осіб чи військових частин, які взяли їх у полон» [2]. Таким чином, повна відповідальність за поведіння із військовополоненими

та забезпечення їх прав цілком покладається на сторону конфлікту, що здійснює затримання.

Встановлюється, що військовополонені мають право на гуманне поводження та повагу до своєї честі та гідності за будь-яких умов та обставин. Військовополонений не має розглядатись в якості злочинця, оскільки він є військовозобов'язаним, що виконував свій воєнний обов'язок та військову присягу власній державі. Відповідно, якщо військовополонений під час участі у збройному конфлікті дотримувався встановлених законів та звичаїв ведення війни, його не може бути притягнуто до будь якої форми відповідальності.

Держава, що тримає в полоні, повинна ставитися до всіх полонених неупереджено, без будь-якої з форм дискримінації на тлі расової, релігійної, громадянської чи політичної ознаки. При цьому допускається встановлення певного привілейованого режиму розміщення, зважаючи на військове звання, стать, вік, стан здоров'я або професійну кваліфікацію полоненого. Крім того МГП за будь яких умов забороняє вчинення діянь, що можуть спричинити смерть або загрозу здоров'ю полоненого (нанесення тілесних ушкоджень, проведення медичних чи наукових експериментів), а також застосування будь яких форм насильства, залякування, образ та погроз.

Держава, що здійснює затримання, в праві здійснити обмеження пересування військовополонених, проте не допускається їх утримання в місцях позбавлення волі, слідчих ізоляторах або у виправних установах, окрім випадків, коли це необхідно з метою їх охорони здоров'я або при застосуванні дисциплінарних стягнень. Місця інтернування мають розміщуватись на суходолі на значній відстані від районів, де ведуться активні бойові дії, або місць, перебування в межах яких може бути шкідливим чи небезпечним для здоров'я.

Для захисту від прямих нападів, можливих бомбардувань, або інших побічних наслідків воєнних дій табори мають бути промарковані літерами «PW» (аббревіатура від англ. – prisoner of war) або «PG» (фр.). Маркування має бути достатньо великого розміру та виділене яскравим кольором задля кращої видимості. Про місце розташування табору має бути повідомлено сторону противника.

Кожен табір перебуває під керівництвом офіцера зі складу регулярних збройних сил держави, що здійснює інтернування; він же несе

відповідальність за дотримання норм МГП відносно розміщених в таборі військовополонених. Всі накази, віддані полоненим, мають доводитись до них зрозумілою мовою. Окрім вищезазначеного, на території табору в загальному доступі мають бути розміщені тексти III ЖК та інших укладених між воюючими сторонами спеціальних угод та картелей.

Протягом усього періоду затримання військовополонені зобов'язані дотримуватись таборової дисципліни. Допускається вживання необхідних заходів, для превенції задля придушення можливих масових заворушень, здійснення втечі та будь яких інших актів непокори. Проте застосування зброї в разі здійснення спроби втечі, є крайньою мірою, і перед здійсненням пострілів завжди необхідно здійснити попереднє попередження.

Держава, що здійснює інтернування, зобов'язана забезпечити військовополонених їжею, водою, теплим приміщенням, необхідним одягом та безоплатною медичною допомогою, беручи до уваги особливості місцевого клімату. Розміщення має бути в умовах, подібних до умов розміщення осіб зі складу збройних сил власної держави. Для військовополонених жіночої статі обладнуються окремі спальні та санітарно-гігієнічні приміщення. Полоненим дозволяється закуповувати за особисті кошти додаткові продукти харчування, мило, тютюн за ринковими цінами.

Медичний огляд проводиться не рідше одного разу на місяць, а необхідна медична допомога, переважно, надається персоналом воюючої сторони, до якої належать військовополонені, крім того, в разі можливості, медичний персонал має бути тієї ж національності, що й полонені. Задля забезпечення даної мети медичний персонал та представники духовенства ворожих збройних сил можуть бути затримані, крім того держава що тримає в полоні має право вимагати від них виконання їхніх медичних і духовних обов'язків в інтересах своїх захоплених співвітчизників.

Працевдатні військовополонені можуть бути залучені до праці в якості робочої сили з врахуванням їх віку, статі, військового звання, а також фізичного стану. Як правило, офіцери не залучаються до примусової праці, а військовослужбовці унтерофіцерського та сержантського складу можуть виконувати лише наглядові функції. Проте зазначені військовослужбовці можуть, в разі бажання, звернутися з клопотанням підбору їм відповідної роботи.

Не допускається залучення військовополонених до робіт військового характеру, або робіт в металургійній, машинобудівній та хімічній промисловості, які можуть розглядатися в якості значного внеску в укріплення обороноздатності ворожої сторони. Крім цього під заборону підпадає залучення полонених до принизливих, шкідливих для здоров'я, або небезпечних робіт, наприклад, розмінування території, або знешкодження вибухових пристроїв (за винятком наявності добровільної згоди полоненого на виконання таких робіт).

Умови праці повинні бути адекватними у контексті розміщення, забезпечення продуктами харчування, необхідним одягом та обладнанням; вони не повинні бути гіршими, ніж ті, якими користуються громадяни держави, що здійснює затримання, в разі виконання подібних робіт, зокрема щодо тривалості робочого дня, аспектів безпеки та охорони праці [1, с. 209].

Усі військовополонені мають право отримувати від держави, що здійснює затримання, справедливу грошову винагороду за виконання робіт, а також щомісячний аванс, пропорційний грошовому забезпеченню у відповідності їх званню у власній державі походження. Також оплаті підлягає робота, що полягає у виконанні обов'язків духовним та медичним персоналом, що здійснюються відносно своїх бойових побратимів. Окрім вищезазначеного, полоненим дозволяється отримання грошових переказів, проте держава в праві обмежити максимальну суму коштів, яку вони можуть мати при собі.

МГП значну увагу приділяє можливості військовополонених підтримувати зв'язок із зовнішнім світом, а особливо з власними родинами та державою. Тому вимагається надання можливості надіслати повідомлення про перебування в полоні своїй родині та Центральній агенції з розшуку Міжнародного комітету червоного хреста, інформуючи їх про факт затримання, стан здоров'я. Крім цього, протягом усього періоду інтернування полоненим дозволяється надсилати та отримувати листи (картки, телеграми), посилки а також здійснювати телефонні дзвінки та надсилати електронні повідомлення через мережу Інтернет. При цьому кореспонденція, посилки або відправлення, можуть бути перевірені як державою, з якої здійснюється відправлення, так і державою, куди надходять вказані відправлення [1, с. 211].

Крім того, представникам Міжнародного комітету червоного хреста має надатись безперешкодний доступ до всіх місць утримання військовополонених. Їм має бути забезпечена можливість проведення безперешкодних бесід з полоненими без свідків та на власний розсуд визначати місця, які делегати бажають відвідати. Тривалість та частота подібних інспекцій не можуть обмежуватись, або заборонятись. Подібні обмеження допускаються виключно в разі крайньої військової необхідності, і розглядається в якості виняткового та тимчасового заходу.

Література:

1. Мельцер Нільс. Міжнародне гуманітарне право. Загальний курс. Женева. МКЧХ, 2020. 397 с.
2. III Женевська конвенція «Про поводження з військовополоненими» від 12 серпня 1949 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

ДОСТУПНІСТЬ ЦИФРОВИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ЯК ОЗНАКА ЕФЕКТИВНОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ДОСВІД ЄС

*Туровець Юрій Миколайович
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, заслужений юрист України*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3833

Одним із політичних пріоритетів ЄС є створення Європи, придатної до цифрової епохи [1].

Цифрова трансформація економіки та суспільства в ЄС досягається в межах програм “Цифрове десятиліття” [2] та “Цифровий компас до 2030 року” [3], які визначають план досягнення цифрової трансформації економіки та суспільства ЄС, що спрямовані на безпечну цифрову екосистему, яка орієнтується на людину. В такій системі відіграють важливу роль цифрові навички, безпечна та ефективна цифрова

інфраструктура, цифрова трансформація бізнесу та цифровізація публічних послуг.

Однак варто вказати, що досить часто в гонитві за цифровізацією держави в цілому, або ж сфери надання адміністративних послуг, досить легко втрати умовний зв'язок із реальністю, де все ще існує частина суспільства, яка не володіє навиками комп'ютерної грамотності, а також не володіє технічними засобами, що могли б надати можливість доступу до онлайн адміністративних послуг.

Висновки Ради ЄС 2020 року «Права людини, участь та добробут літніх людей в епоху цифровізації» підкреслили необхідність підтримки деяких нецифрових публічних послуг, де Рада ЄС закликала поважати права та потреби літніх людей, незалежно від наявності інвалідності. Те саме може стосуватись і простору безбар'єрності, де люди з вадами зору подекуди не мають можливості належно користуватись пристроями для доступу до онлайн послуг.

Важливо відзначити, що добре урядування гарантоване як основне право в межах Хартії ЄС про основоположні права (ст. 41). Крім того, Протокол № 26 до Договору про функціонування ЄС визнає важливість та різноманітність публічних послуг. Держави-члени можуть самостійно обирати спосіб надання таких послуг, однак вони повинні забезпечити їх високий рівень якості, безпеки та доступності; рівне ставлення до користувачів; сприяння загальній доступності; захист прав користувачів. З точки зору основних прав, це означає, що ті, хто не може або не бажає отримувати доступ до публічних послуг у цифровому вигляді, все одно повинні мати офлайн-доступ, щоб гарантувати, що жодна особа не буде обмежена в доступі до них.

Європейським Союзом було прийнято Європейську декларацію про цифрові права та принципи у 2023 році, що зобов'язує ЄС до цифрової трансформації, яка має приносити користь кожному, і забезпечувати, щоб дизайн, розробка, поширення та використання технологічних рішень в контексті адміністративних послуг були створені з повагою до основних прав людини. Це не означає, що ЄС полишає подальші зобов'язання щодо цифрової трансформації, лише вказує на важливість інклюзивності цієї сфери із врахуванням потреб різних категорій осіб. Така цифровізація повинна приносити користь літнім людям, людям, які живуть у

сільській місцевості, людям з обмеженими можливостями, а також маргіналізованим, вразливим верствам.

Важливо відмітити, що цифровий прогрес хоча і має вражаючі результати, в Україні, як і в країнах-членах ЄС все ще залишається частина населення, яка потребує додаткової уваги щодо її фінансової спроможності у придбанні необхідних пристроїв або ж цифровій грамотності. І тоді, коли держава не має механізмів до системного безоплатного навчання цифровій грамотності заінтересованих осіб, має йти мова про обов'язкове дублювання усіх цифрових послуг послугами фізичними у відповідних центрах, а також спрощення їх отримання через помічників-консультантів у них.

Список використаних джерел:

1. A Europe fit for the digital age. URL : https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age_en (data accesses : 10.04.2024)
2. Europe's Digital Decade. URL : <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/europes-digital-decade> (data accesses : 10.04.2024)
3. Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0118> (data accesses : 10.04.2024)
4. Improving the well-being of older persons in the era of digitalisation: Council adopts conclusions. URL : <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/12/improving-the-well-being-of-older-persons-in-the-era-of-digitalisation-council-adopts-conclusions/> (data accesses : 10.04.2024)
5. European Declaration on Digital Rights and Principles URL <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/european-declaration-digital-rights-and-principles#:~:text=The%20Declaration%20on%20Digital%20Rights%20and%20Principles%20presents%20the%20EU%27s,version%20of%20the%20Declaration%20available.> (data accesses : 10.04.2024)

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПРИРОДИ МЕДІАЦІЇ У ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРАХ

Шеремета Назар Ігорович

магістр права, Секретар суду

Першотравневого районного суду м. Чернівці

Науковий керівник: Гаврилюк Руслана Олександрівна

доктор юридичних наук, професор, завідувач

кафедри публічного права юридичного факультету

Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3825

У відкритому та демократичному суспільстві публічно-правові спори є неодмінною складовою політичного та правового життя. У таких конфліктах, які часто стосуються важливих суспільних питань, ефективні методи вирішення стають критично важливими для забезпечення стабільності та легітимності правової системи. Серед цих методів вирішення конфліктів відома медіація, яка, з одного боку, використовує принципи співробітництва та доброї волі, а з іншого – ґрунтується на основах законності та визнання прав. У даній науковій правничій роботі ми дослідимо природу медіації у контексті публічно-правових спорів, розглянемо її особливості та потенційні переваги, а також проаналізуємо її роль у підтримці правової рівноваги та забезпеченні справедливості в суспільстві.

Армен Алчіан, Джеймс Б'юкенен, Карл Бруннер, Вільям Меклінг, Зігварт Лінденберг, Девід Барраш, Фрідріх Гаєк особливо підкреслили спонтанність взаємодії та обмін вигодами між індивідами, а також продемонстрували, що спроби пояснити людські потреби поза їх взаємодією в кінцевому підсумку недосяжні [1, с. 49].

О. Гьоффе виділяв три спонтанні групи людських потреб із усієї розмаїтості: потреби тілесної живої істоти; потреби, пов'язані з мовленням та мисленням; і потреби, пов'язані зі співпрацею в соціальному контексті. Його спостереження супроводжується двома наступними застереженнями: по-перше, без адекватних соціальних взаємин людина не може реалізувати свій потенціал; по-друге, існує трансцендентальний обмін благами. Гьоффе розглядав людину як потенційно суспільну істоту, але водночас зауважував, що для реалізації цього потенціалу людина повинна

активувати в собі суспільні якості, оскільки суспільство формується лише за взаємного визнання людей один одним. У цьому контексті важливо враховувати природні інтереси, які, за Гьоффе, є засадою людського буття, перш ніж дбати про можливість самореалізації [2, с. 133-134].

Р. Гаврилюк розглядає у постановочному аспекті правову сутність медіації зі світоглядно та методологічно протилежних позицій – як прояв основних характеристик людини, як право людини на медіацію, і доводить, що правовий характер медіації також визначається основним устроєм людського світу. Проте, такий антропосоціокультурний підхід до дослідження правової сутності медіації в Україні зараз є більше винятком, аніж утвердженою пізнавальною традицією [2, с.216].

Під час аналізу принципів альтернативних методів розв'язання господарсько-правових суперечок, Н. Вознюк приходить до висновку, що сторонам необхідно дотримуватися чинного законодавства та умов угоди, яку вони уклали між собою. Крім того, він вказує на необхідність, щоб умови цієї угоди відповідали принципам законності. Вчений стисло узагальнює цей принцип, виділяючи його верховенство, єдність, доцільність, реальність, гарантованість та обов'язковість, а також взаємозв'язок з демократією та необхідність контролю за його дотриманням [3, с. 218].

Френк Е. А. Сендер (Frank E. A. Sander) відомий за своїм підходом до медіації як засобу розв'язання конфліктів, що зосереджується на відмінностях між потребами та інтересами сторін, які можуть бути вирішені через медіацію. Він підтримує ідею розширення застосування медіації на різні сфери, включаючи публічно-правові спори, де це може сприяти знаходженню інноваційних та гуманістичних рішень. У своїй доповіді Сендер проаналізував поточний стан справ у системі американського юстиційного управління, який на той момент повністю не відповідав потребам американського суспільства, та переконливо виклав різноманіття існуючих альтернатив. За словами Ф. Сандера, час, коли суди виступали основним механізмом вирішення суспільних конфліктів, вже минув. Тим часом, суди мають відновити порожнечу, що виникла внаслідок втрати впливу церкви та сім'ї. У своїй доповіді Сендер пропонував низку критеріїв для визначення оптимального методу вирішення різних видів спорів, а також широкий спектр різноманітних процедур та їх комбінацій для розв'язання конкретних категорій справ відповідно до цих критеріїв. Фактично він запропонував всеосяжну

перебудову не лише існуючої системи юридичної юстиції, а й системи підготовки юридичних кадрів, а також вказав на ряд перспективних напрямів для глибшого вивчення цієї проблеми. Загалом, запропонована Сандером концепція була названа "багатодверним судом" (multi-door courthouse). Доповідь викликала настільки значне враження на всіх присутніх, що незабаром після конференції було утворено спеціальний комітет Американської асоціації адвокатів з вирішення спорів. Вже незабаром "суди з багатьма входами" з'явилися не лише в численних містах США, але й у різних країнах світу [4, с. 736].

Роберт А. Баррон (Robert A. Baruch Bush) практикує і вивчає трансформативну медіацію, де медіатор сприяє взаєморозумінню та емпатії між сторонами конфлікту. Його підхід враховує важливість відновлення взаємного спілкування та покращення відносин між учасниками конфлікту у публічно-правових сферах. Ця модель медіації спрямована на не лише досягнення угоди стосовно конкретних питань, але й на створення бази для подальшого співробітництва та побудови взаєморозуміння між сторонами, що може сприяти зміцненню правової культури та вирішенню конфліктів у громадській сфері [5, с. 243].

Ці правники є лише кількома з представників правової галузі, які активно досліджують та розвивають доктринальні підходи до медіації в публічно-правових спорах. Кожен з них має свої унікальні перспективи та підходи до вирішення суспільних конфліктів через медіацію.

Отже, дослідження доктринальних підходів до природи медіації у публічно-правових спорах виявляється критично важливим в контексті сучасного правового дискурсу. Такі дослідження відкривають перед нами безмежні можливості для подальшого розвитку правової науки та практики. Вони розкривають не лише ефективні методи вирішення конфліктів, але й сприяють покращенню якості правосуддя та забезпеченню справедливості у суспільстві. Медіація, використовувана в публічно-правових сферах, є ключовим інструментом побудови гармонійних відносин та врегулювання суперечок на рівні державних інститутів. Аналіз різних доктринальних підходів дозволяє виявити оптимальні стратегії впровадження медіації в публічно-правові сфери, що сприяє підвищенню ефективності правосуддя та забезпеченню справедливості у суспільстві. Таким чином, наукові дослідження у цій області мають перспективи не тільки зміцнення правової системи, але й формування більш справедливого та гуманного суспільства.

Медіація, як засіб альтернативного вирішення спорів, може виявитися важливим інструментом у вирішенні суперечок, які мають значення для суспільства в цілому. Врахування доктринальних принципів медіації у публічно-правових сферах сприяє не лише зменшенню навантаження на судову систему, але й забезпечує більш збалансований підхід до вирішення конфліктів, що виникають у громадському житті. Такий підхід сприяє підвищенню довіри громадян до правової системи та зміцненню демократичних цінностей в суспільстві.

Література:

1. Ruslana HAVRYLYUK. LEGAL CHARACTERISTICS OF MEDIATION. *European Journal of Law and Public Administration*, 2019, Volume 6, Issue 2, p. 49 <https://doi.org/10.18662/eljpa/84>
2. Гаврилюк Р. Правова природа медіації як вислід буттєвих властивостей людини. *Право України*. 2018. № 3. С. 133-134.
3. Пацурківський П. С., Гаврилюк Р. О. Людське право на медіацію. *Право України*. 2020. № 7. С. 216-218.
4. *Dispute Resolution: Negotiation Mediation and Other Processes* / by Stephen B. Goldberg, Frank E. A. Sander, Nancy H. Rogers, Sarah Rudolph Cole. 6 Edition. Wolters Kluwer, 2012. 736 p.
5. Joseph P., Folger, Robert A., Baruch Bush. *The Promise of Mediation: The Transformative Approach to Conflict*. Wiley. John Wiley & Sons, LTD, 2004. 243 p.

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

**ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ УКЛАДЕННЯ
ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ З ТОЧКИ ЗОРУ
ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ**

Авраменко Дмитро
аспірант відділу проблем цивільного,
трудового та підприємницького права
Інституту держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України
ORCID: 0009-0005-9170-5149

Науковий керівник: Тимченко Геннадій Петрович
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу проблем
цивільного, трудового і підприємницького права
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького
Національної академії наук України

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3838

Актуальність теми дослідження

Страхова діяльність являє собою фундаментальну систему, що сприяє захисту майнових інтересів осіб різного статусу, включаючи фізичних осіб, юридичних осіб, а також державні структури. Цей механізм відіграє вирішальну роль у соціально-економічному устрої будь-якого суспільства, забезпечуючи інституційну підтримку для відновлення майнових прав і виступаючи в якості одного з ключових джерел довготривалих капіталовкладень.

Ключовим інструментом, що фіксує відносини у галузі страхування, виступає страховий договір, який підписується клієнтом і страховою установою, з метою гарантування виплати у разі настання страхового випадку. Водночас, процедура укладення договору страхування має

свої особливості, що подеколи призводить до непорозумінь, або навіть юридичних колізій. Зазначене, обумовлює актуальність дослідження особливостей порядку укладення договору страхування.

Огляд досліджень даної теми у вітчизняній науці.

Проблематика правового регулювання страхового сектору знаходить відображення у роботах відомих українських дослідників, таких як А. Бухтіарова, О. Вовчак, Н. Докторова, О. Журавка, М. Кужелєв, Н. Михайлова, О. Пахненко, Р. Соболев, Д. Старовойтова, Н. Федорова та О. Філонюк. Ці автори внесли значний вклад у розвиток теоретичних основ страхового права в Україні. Та незважаючи на існуючі наукові досягнення в цій галузі, деякі аспекти правового регулювання страхової діяльності, зокрема – у контексті вирішення спорів, залишаються недостатньо дослідженими і потребують подальшого аналізу та вивчення. У тому числі – з огляду на набуття чинності новим Законом України «Про страхування» (від 18.11.2021. № 1909-IX) [1].

Мета публікації: огляд особливостей порядку укладення договору страхування з точки зору цивільного права та процесу.

Основний зміст дослідження

Історично, страхування зародилося як одна з первісних соціальних концепцій, датована періодами до нашої ери, коли виникали початкові форми колективної відповідальності, як, наприклад, у випадку з угодами, серед учасників торговельних караванів у Вавилоні за часів правління царя Хаммурапі [2]. І вже тоді подібні угоди передбачали спільну відповідальність за збитки від нападів на будь-якого з членів каравану. Доволі інтенсивного розвитку страхування набуло в середньовіччі та протягом епохи великих географічних відкриттів.

Плавання тисяч дерев'яних кораблів океанами передбачало значний відсоток втрат. Окрім штормів і технічних несправностей, моряків підстерігали шторми, пірати, тропічні хвороби, бунти, напади тубільців. І саме наявність хоч якогось гарантування повернення втрат, дозволяла тогочасним підприємцям розраховувати на бодай примарну стабільність. У 1559 році сер Ніколас Бекон (Nicholas Bacon), відкриваючи перше засідання англійського Парламенту правління королеви Єлизавети, сказав: «Нехай кожен розумний купець, що відправляється в подорож, повну небезпек, розстанеться із частиною грошей, щоб мати іншу частину

збереженою». А вже у 1601 році при Парламенті Англії була створена комісія з розгляду спірних питань контрактів морського страхування [3]. Даний приклад є показовим, адже мова йдеться про підтримку страхового бізнесу на національному рівні, що обумовлено розумінням його ролі для стабільності економіки уже в ті часи.

Проте, розуміння страхування, як систематизованої діяльності, сформувалося значно пізніше, у контексті капіталістичних трансформацій суспільних відносин, коли розвиток промисловості та соціальних взаємин спонукав до усвідомлення необхідності забезпечення матеріальної стабільності. Основуючись на інстинкті самозбереження від природних та соціальних ризиків, страхування трансформувалося у високоспеціалізовану сферу, що обслуговується спеціалізованими інституціями.

У сучасному світі процес укладення страхових договорів став невід'ємною складовою багатьох аспектів повсякденного життя, включаючи придбання нерухомості, автомобілів, оформлення подорожей та кредитування. Страхування охоплює широкий спектр сфер, стаючи всеосяжним елементом сучасного життя. Актуальність страхування здоров'я та життя сьогодні можна порівняти з обов'язковим страхуванням транспортних засобів, підкреслюючи його універсальність та необхідність.

Укладення договору страхування вимагає від страхової компанії оцінки ризиків настання страхового випадку. У найширшому розумінні, ризик визначається як потенціал негативного відхилення очікуваних планових результатів від фактично досягнутих, виражаючи імовірність несприятливого випадку в контексті атипової події. Він є втіленням невизначеності, для оцінки якої можна застосувати кількісні методи. При цьому, для точного кількісного аналізу невизначених параметрів використовуються статистичні методи, які базуються на обчисленні імовірностей їхнього виникнення. Ризики класифікують за різними ознаками: причинами настання, об'єктами, можливістю й наслідками настання, величиною збитку, можливістю страхування тощо [4]. Це дозволяє не лише визначити потенційну можливість відхилення, але й оцінити ризик з певною ступенем достовірності, забезпечуючи більш обґрунтоване прийняття рішень в умовах невизначеності.

З розширенням кола страхувальників очікувано збільшується й кількість страхових випадків, що призводить до зростання числа спорів, пов'язаних із страховими виплатами та відшкодуваннями. Це підкреслює важливість правильного розуміння страхових умов та необхідності ефективного врегулювання таких спорів, забезпечуючи справедливе і законне вирішення випадків невиконання зобов'язань страховими компаніями [5]. Тому, серед іншого, страхування обслуговується і судовою системою. Аналіз сучасних судових матеріалів, пов'язаних із вирішенням спорів у сфері страхування, вказує на проблематику різноманітності судової практики та іноді помилкове застосування норм матеріального та процесуального права, що підкреслює потребу у подальшому вдосконаленні правозастосування у цій важливій галузі.

Поняття «договір страхування» до 2024 року було закріплено в ЦК (ст. 979) [6], Господарському кодексі України (ст. 354) [7] та в Законі України «Про страхування» № 85/96-ВР [8]. Зокрема, у ст. 16. Закону, договір страхування визначався як «письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору» [8]. Проте, з втратою сили останнім (1 січня 2024 року), з огляду на набрання сили Закону України «Про страхування» від 2021 року, редакцію ст. 979 Цивільного кодексу було змінено, а з Господарського кодексу вилучено статті 353, 354, 355 [1]. Що характерно, сам новий Закон України «Про страхування» містить десятки деталізацій договору страхування, але не містить такого чіткого визначення, як колишній Закон.

Серед іншого, законодавець регулює не лише обов'язки страхувальника (Ст. 91) та обов'язки страховика (Ст. 92) [1], але й вимоги до укладення та виконання договорів страхування. Так, зокрема, у п. 2 ст. 86 нового Закону, зазначається, що «До укладення договору страхування життя страховик (страховий посередник) зобов'язаний надати клієнту інформацію про: 1) порядок визначення та розмір страхової суми та/або страхової виплати; 2) страхові ризики; 3) розмір та порядок визначення можливих вигод, що перевищують встановлені договором страхові суми та/або страхові виплати; 4) розміри, строки та порядок сплати страхової премії, а також умови редукування (зменшення)

страхових сум та/або страхових виплат у разі несплати страхової премії у визначені договором розмірі та строки; 5) строк, на який може бути укладений договір страхування; 6) умови відмови від договору страхування, порядок дострокового припинення його дії та визначення розміру викупної суми; 7) порядок оподаткування страхових виплат, порядок застосування податкових пільг у разі укладення договору страхування життя; 8) інші умови залежно від особливостей/специфіки страхового продукту [1].

Цікаво, що стаття Ст. 983. Цивільного кодексу «Момент набрання чинності договором страхування», визначає, що «Договір страхування набирає чинності з моменту, передбаченого договором страхування або законодавством». Тоді як, Ст. 97 нового Закону «Про страхування», «Укладення договору страхування» визначає, що «Договір страхування укладається виключно в письмовій формі з дотриманням вимог Цивільного кодексу України, встановлених до письмової форми правочину, та оформляється у паперовій формі або у формі електронного документа, створеного згідно з вимогами, визначеними Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг», або в порядку, передбаченому законодавством про електронну комерцію» [1]. При цьому, страховий договір починає діяти з моменту здійснення першого страхового внеску, за винятком випадків, коли умовами договору передбачено інше. Це означає, що час укладання договору та час його набуття чинності можуть не співпадати.

У ситуації, що аналізується, момент укладення договору збігається з моментом його активації. Важливим юридичним аспектом є те, що у випадку укладення страхового договору без подальшого внесення першого платежу, тобто якщо договір ще не набув чинності, страхова компанія не несе обов'язків здійснювати виплату у разі настання страхового випадку.

У судах страхувальники нерідко посиляються на те, що вони не були ознайомлені з правилами страхування, хоча, як правило, у договорах зазначено, що страхувальник із правилами ознайомлений [9]. Звісно ж, ознайомлення з правилами страхування, що представляють собою документи великого обсягу, наповнені спеціалізованою інформацією та термінологією, може бути складним для осіб, не знайомих зі специфікою страхової сфери. Одноразове переглядання цих правил у швидкому порядку під час укладання договору зазвичай є недостатнім для глибокого

розуміння вмісту. Тому важливо, щоб клієнти отримали копію правил для детального ознайомлення в комфортних умовах.

Хоча правила страхування, самі по собі, є внутрішнім нормативним актом страхової компанії і не мають статусу правового акта з юридичною силою, вони не стають автоматично обов'язковими для страхувальника. Ці правила набувають юридичної обов'язковості для обох сторін лише тоді, коли вони інкорпоровані або належним чином згадані в самому договорі страхування, стаючи таким чином невід'ємною складовою страхових правовідносин.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Новий Закон України «Про страхування» (від 18.11.2021. № 1909-IX) містить значну деталізацію різних видів договорів страхування, але не містить єдиного визначення договору страхування, як це було у Законі України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96-ВР. Донедавна страхові правовідносини врегульовувалися не лише Цивільним кодексом України та згаданим Законом, а ще й Господарським кодексом України, але з 1 січня 2024 року ці норми було виключено (у контексті саме договорів страхування).

У взаємовідносинах між сторонами договір страхування має первинне значення. Коли в договорі зроблено посилання на правила страхування, ці правила стають юридично обов'язковими для обох сторін – як для страхувальника, так і для страховика. Відсутність такого посилання у договорі означає, що судові інстанції не можуть опиратися на зміст правил страхування при вирішенні спорів, а мають керуватися положеннями самого договору.

У випадку виникнення розбіжностей між положеннями правил страхування та договору страхування, пріоритетними вважаються ті положення, на які страхувальник дав свою згоду, підписуючи договір. Це підкреслює важливість чіткості та взаєморозуміння при формулюванні умов страхового договору, а також наголошує на необхідності уважного вивчення усіх аспектів договору перед його підписанням.

Окремої уваги дослідників заслуговує узагальнення судової практики зі спорів, що стосуються укладання договору страхування, з їх подальшою класифікацією за ключовими ознаками.

Література:

1. Про страхування: Закон України від 18.11.2021. № 1909-IX. *Офіційний Веб сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (Дата звернення 10.04.2024)
2. De Graef, Katrien (2022). The Middle East after the Fall of Ur: From Ešnunna and the Zagros to Susa. The Oxford History of the Ancient Near East: Volume II. New York: *Oxford University Press*. doi:10.1093/oso/9780190687571.003.0016. ISBN 0-19-068757-6.
3. Історія Страхової Справи. *Страхова компанія "Мир"*. URL : http://www.sk-mir.com/site/pages/ins_history#gsc.tab=0 (Дата звернення 10.04.2024)
4. Журавка О. С. Страхування : навчальний посібник / О. С. Журавка, А. Г. Бухтіарова, О. М. Пахненко. Суми : *Сумський державний університет*, 2020. 350 с. ISBN 978-966-657-801-6
5. Старовойтова Д. Страхові спори: що, як, коли? *Юридична Газета*. № 43-44 (697-698). URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/insh/strahovi-spori-shcho-yak-koli.html> (Дата звернення 10.04.2024)
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. *Офіційний Веб сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Дата звернення 10.04.2024)
7. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 436-IV. *Офіційний Веб сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (Дата звернення 10.04.2024)
8. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. *Офіційний Веб сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення 10.04.2024)
9. Судова практика розгляду цивільних справ, що виникають з договорів страхування. *Верховний Суд України: Офіційний Веб-сайт*. URL : [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/647151BD4CCE00E7C2257B7C004A8B79](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/647151BD4CCE00E7C2257B7C004A8B79) (Дата звернення 10.04.2024)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ФІЗИЧНОЮ ОСОБОЮ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Грицишина Лариса Валеріївна
докторка філософії з права, заступниця
декана – керівниця навчального відділу,
доцентка кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: 0000-0002-8590-728X

Конончук Богданна Ростиславівна
здобувачка освітнього ступеня
бакалавра юридичного факультету
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3837

В сучасному світі підприємництво відіграє важливу роль у формуванні економічного ландшафту суспільства та сприяє його соціальному прогресу. Здійснення підприємницької діяльності фізичною особою є одним із ключових аспектів розвитку сучасного господарства. Однак, воно вимагає дотримання ряду правових засад, які регулюють взаємовідносини між підприємцем, державою та іншими суб'єктами господарювання.

Правові засади здійснення підприємницької діяльності фізичною особою становлять фундаментальну базу, яка забезпечує стабільність, захист прав та інтересів підприємців, а також сприяє створенню конкурентоспроможного середовища для розвитку бізнесу. Вони включають в себе норми та принципи, які регулюють організаційні, фінансові, правові та соціальні аспекти підприємницької діяльності.

Основні засади державного регулювання підприємницької діяльності містяться в Господарському кодексі України, засади, що визначають правовий статус фізичної особи-підприємця в Україні в статті 1 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань", який вказує, що

першочерговим кроком для початку підприємницької чи громадської діяльності є державна реєстрація [1]. Цією дією декларується офіційне визнання державою факту створення юридичної особи, фізичної особи-підприємця або громадського формування. Реєстрація забезпечується шляхом внесення відомостей до Єдиного державного реєстру, де зберігається актуальна інформація про всі зареєстровані суб'єкти. Після реєстрації, підприємці зобов'язані вести облік своїх доходів та витрат відповідно до вимог Податкового кодексу України.

Сучасна правова доктрина містить досить багато досліджень, присвячених аналізу правових засад підприємництва. Так, Є. А. Липій вказує на важливість дотримання дозвільних процедур для забезпечення фізичними особами - підприємцями (надалі – ФОП) здійснення законної та безпечної підприємницької діяльності. Він вважає, що саме через такі процедури держава створює умови для стабільного бізнес-середовища. Особливо це видно на прикладі реєстраційної процедури, яка яскраво демонструє дозвільний характер та її значення для підприємництва [2, с. 37].

Для здійснення підприємницької діяльності ФОП зобов'язані пройти державну реєстрацію в органах державної реєстрації. При цьому вони можуть обирати між спрощеною та загальною системами оподаткування, а також обирати форму ведення бухгалтерського обліку.

При цьому, Н.О. Саніахметова наголошує, що державна реєстрація – це обов'язкова умова здійснення всіх видів підприємницької діяльності кожним суб'єктом підприємництва, що означає необхідність проходження ним певної процедури, яке підтверджується свідоцтвом про реєстрацію [3, с. 584].

Закон України "Про ліцензування видів господарської діяльності" встановлює обов'язок отримання ліцензії для здійснення окремих видів діяльності, що можуть вимагати спеціального дозволу [4]. При цьому Закон регулює порядок отримання, припинення та скасування ліцензій, а також встановлює відповідальність за порушення ліцензійних умов.

Відповідно до статті 2 Закону України "Про ліцензування видів господарської діяльності" від 02.03.2015 № 222-VIII описується сфера дії цього закону, вказуючи, що його положення поширюються на всіх суб'єктів господарювання, проте є певні види господарської діяльності,

передбачені статтею, на які дія цього Закону не поширюється [4]. Закон встановлює, що деякі специфічні сфери діяльності, такі як банківська справа, ринок цінних паперів, фінансові послуги, зовнішньоекономічна діяльність, телебачення і радіомовлення, електроенергетика, ядерна енергія, освіта та інші, регулюються спеціалізованими законами.

Е. Бекірова, досліджуючи правове регулювання певних видів господарської діяльності, розглядає ліцензування як елемент легітимації суб'єктів господарської діяльності та умову здійснення певних видів господарської діяльності, зазначає, що це обов'язкова підстава виникнення права здійснювати види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, елемент механізму реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність та засіб державного регулювання господарської діяльності [5, с. 478].

В ст. 7 Закону України "Про ліцензування видів господарської діяльності", деталізується перелік конкретних видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню. Цей перелік включає такі сфери, як виробництво і торгівля зброєю, виробництво вибухових матеріалів, виробництво особливо небезпечних хімічних речовин, видобуток і обробка дорогоцінних металів і каміння, виробництво і торгівля лікарськими засобами та багато інших [4].

Такий широкий спектр видів діяльності, які підлягають ліцензуванню, свідчить про намагання держави контролювати і регулювати важливі та потенційно ризиковані сектори економіки для забезпечення безпеки, якості послуг і продукції, захисту довкілля та здоров'я громадян

Поза реєстрацією та ліцензуванням, фізичні особи - підприємці повинні враховувати інші аспекти правового регулювання. Наприклад, вони зобов'язані дотримуватися вимог з питань охорони праці та безпеки, які встановлені відповідно до законодавства. Це означає, що підприємці мають забезпечувати безпеку своїх працівників, виконувати нормативно-правові акти, що стосуються умов праці та охорони здоров'я.

Також важливою складовою правових засад є відповідність податковому законодавству. Фізичні особи - підприємці зобов'язані вести облік своїх доходів та витрат, подавати вчасно податкові звіти та сплачувати податки відповідно до встановленої законодавством

процедури. У світлі сучасних тенденцій розвитку бізнесу та технологій, важливим елементом є також дотримання правил та нормативів у сфері інтелектуальної власності. Це означає, що підприємці повинні розуміти та дотримуватися законів, які стосуються авторських прав, патентів, товарних знаків тощо, щоб захистити свої інтелектуальні власності та уникнути порушень.

Отже, правові засади здійснення фізичною особою підприємницької діяльності в Україні складають фундамент, на якому будується весь механізм малого та середнього бізнесу, та в цілому розвиток економіки країни. На жаль, на шляху розвитку підприємництва фізичними особами можуть зустрічатися перешкоди, такі як бюрократичні процедури, недостатність підтримки та фінансування, а також непередбачуваність ринкових умов. Однак, з правильним розумінням та дотриманням правових засад, а також за підтримки держави та інших зацікавлених сторін, підприємці можуть здійснювати свою діяльність ефективно та успішно, сприяючи розвитку економіки та соціальному прогресу суспільства.

Література:

1. Закон України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань" від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
2. Липій Є.А. Деякі питання правового регулювання державної реєстрації підприємницької діяльності. 2020. С. 37-39.
3. Господарське право України : навчальний посібник. За заг. ред. Н. О. Саніахметової. Харків: Одіссей. 2005. 584 с.
4. Закон України "Про ліцензування видів господарської діяльності" від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>.
5. Бекірова Е. Е. Правове регулювання ліцензування певних видів господарської діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Одеса, 2005. 202 с.

ГЕНЕЗА ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В ПОЛЬЩІ, ЯК ПОРІВНЯННЯ З ДОСВІДОМ УКРАЇНИ

Коршак Сергій

*аспірант відділу проблем цивільного,
трудового та підприємницького права*

Інституту держави і права імені В.М. Корецького

Національної академії наук України

ORCID: 0009-0002-1107-1712

Науковий керівник: Тимченко Геннадій Петрович

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник відділу проблем

цивільного, трудового і підприємницького права

Інституту держави і права імені В.М. Корецького

Національної академії наук України

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3839

Актуальність теми дослідження

Сучасні погляди на юридичну компаративістику передбачають комплексний підхід до порівнюваних систем. Одним із важливих компонентів такого підходу є історичний аналіз, або ж дослідження генези того чи іншого прояву суспільних відносин. Не є виключенням і така галузь досліджень як цивільний процес у Польщі, в його порівнянні з Українським аналогом.

Становлення цивільного судочинства у Польщі є важливим аспектом розуміння юридичної системи країни, яка розвивалася протягом століть в умовах, дещо подібних до українських. В певні періоди часу Польща та Україна розділяли проблеми та досягнення, входячи до складу спільних державних утворень. Цей фактор робить досвід становлення та реформування цивільного процесу в Польщі вкрай важливим для України. Адже компаративний метод дозволяє виокремити ключові фактори розвитку системи саме за рахунок порівняння, «відтінення». Сучасні ж євроінтеграційні прагнення України загострюють потребу вивчення досвіду країн, які вже вступили до складу ЄС. Що й обумовлює актуальність дослідження генези цивільного судочинства у Польщі, крізь призму історичного процесу.

Огляд досліджень даної теми у вітчизняній науці.

Проблематика генези цивільного судочинства у Польщі побіжно знаходила відображення у роботах українських дослідників, таких як Г. Гуменюк, Т. Комарова, І. Ізарова, Л. Луць, З. Макаруха, Г. Цірат та інші. Проте, у більшості випадків їх дослідження присвячені загальноєвропейським процесам становлення державності, розвитку правовідносин (у тому числі – й цивільного судочинства). Водночас, євроатлантичні прагнення України обумовлюють нагальну потребу дослідження державотворчого досвіду сусідніх країн.

Мета публікації: аналіз генези цивільного судочинства у Польщі, крізь призму історичного процесу та у порівнянні з відповідними процесами в Україні.

Основний зміст дослідження

Історія цивільного судочинства у Польщі є доволі красномовним свідченням поступового переходу від централізовано керованої судової системи, що транслювала королівську та шляхетську волю на місцях до механізму, орієнтованого на захист прав і свобод людини. Цивільне судочинство, як основний компонент правосуддя, репрезентативно відображає зміни, що відбулися в польському суспільстві, економіці та політиці протягом століть. Від середньовіччя до сучасності, цивільне правосуддя у Польщі пройшло довгий шлях еволюції, відображаючи вплив як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

Початки цивільного судочинства у Польщі можна відслідкувати до раннього середньовіччя, коли правова система була переважно заснована на звичаєвому праві [1]. У ті часи, судочинство часто здійснювалось на місцевому рівні під керівництвом феодальних володарів або міських рад. Ці судові органи розглядали справи, що стосувалися землеволодіння, спадкування, контрактів та інших цивільних питань.

Значний вплив на розвиток цивільного судочинства у Польщі мав Казимир Великий (Kazimierz III Wielki), який правив у XIV столітті. Він провів ряд реформ, спрямованих на централізацію юридичної системи, включаючи створення уніфікованих правових норм, які поширилися на всю країну [2]. Казимир сприяв створенню більш структурованого та єдиного судового процесу, заклавши основи для подальшого розвитку цивільного правосуддя.

В подальшому, з XVI століття, під впливом європейського правового відродження, Польща почала інтегрувати римське право, що стало

значним кроком у розвитку цивільного судочинства. Апроксимація римського права призвела до запровадження більш систематизованих та логічних принципів у польську правову систему, що сприяло підвищенню ефективності та передбачуваності цивільного правосуддя [3]. Проте, Польська держава, перебуваючи між потужних і вороже налаштованих сусідів не змогла зберегти незалежність. Розподіли Польщі в кінці XVIII століття призвели до того, що польські землі опинилися під владою Росії, Пруссії та Австрії. Це мало великий вплив на правову систему, оскільки кожна з цих держав мала свою систему цивільного права. У цей період правова система Польщі зазнала фрагментації, а цивільне судочинство розвивалось по-різному в залежності від зони окупації.

Навіть у XIX столітті, після тривалого періоду розділу, зусилля щодо відновлення польської державності супроводжувалися інтенсивними правовими реформами, зокрема – у сфері цивільного судочинства. У різних регіонах, які перебували під контролем різних держав, ці реформи мали свої специфічні особливості, але загальною метою було гармонізувати цивільний процес із загальноприйнятими європейськими стандартами.

На територіях, контрольованих Австрією, цивільний процес був сильно впливовий австрійським правом, яке характеризувалося формалізмом і педантичністю процедур. Натомість, у прусській зоні вплив був зосереджений на раціоналізації та ефективності судочинства, тоді як у російській зоні домінували принципи російського цивільного права, які часто були надмірно бюрократичними та централізованими.

Відродження польського цивільного судочинства нерозривно пов'язане з відновленням незалежності Польщі у 1918 році. Новостворена держава стала перед завданням об'єднання різноманітних правових систем, які існували на її території, в єдину національну систему. В цей період було введено низку законодавчих актів, спрямованих на створення координованої та єдиної системи цивільного правосуддя.

Міжвоєнний період характеризувався подальшими зусиллями зі стандартизації та модернізації цивільного процесу. У цей час було розроблено новий Кодекс цивільного процесу, який набув чинності в 1930 році. Він відображав сучасні тенденції в цивільному судочинстві, включаючи спрощення процедур, забезпечення швидкості судового розгляду та зміцнення захисту прав особистості [4].

Після Другої світової війни Польща, яка опинилася під впливом Радянського Союзу, зазнала значних змін у своїй правовій системі,

включаючи цивільне судочинство. Соціалістична ідеологія накладала свій відбиток на всі аспекти життя, включаючи правосуддя, де основна увага приділялася домінуванню колективних інтересів над індивідуальними. Поступово судова система була реорганізована, з метою забезпечення більшого контролю з боку держави. Було введено нові інстанції судів, а також запроваджені зміни у процедурах розгляду цивільних справ [5]. Ці зміни прагнули відобразити соціалістичні принципи справедливості та рівності, але часто це призводило до зниження ефективності та незалежності судочинства.

Крім того, у післявоєнний період було прийнято нові законодавчі акти, які регулювали цивільний процес. Ці закони покликані були адаптувати цивільне правосуддя до нових соціальних та економічних реалій, але вони також відображали централізований підхід до управління та контролю.

Водночас, цивільне судочинство у післявоєнній Польщі відіграло ключову роль у захисті прав та інтересів громадян, хоча його діяльність була обмежена рамками соціалістичної ідеології. Важливим аспектом стало забезпечення доступу до суду для всіх громадян, хоча в деяких випадках це могло суперечити принципам незалежності та неупередженості судочинства.

З падінням комуністичного режиму у 1989 році почалася нова ера в історії цивільного судочинства Польщі. Реформи, спрямовані на демократизацію та реформування правової системи, зокрема цивільного процесу, стали важливим кроком на шляху до відновлення верховенства права та гарантування основних прав і свобод громадян [6]. Цей період в історії цивільного судочинства у Польщі важливий тим, що демонструє перехід від авторитарного до демократичного управління, який мав величезний вплив на розвиток правової системи та забезпечення справедливості і правової визначеності для всіх громадян. Окрім того, такий підхід відбувався і в Україні, і в даному контексті йдеться про спільні з Польщею історичні обставини та схожі виклики.

Вступ Польщі до Європейського Союзу у 2004 році став важливим етапом, який зобов'язав країну адаптувати свою правову систему, включаючи цивільний судовий процес, до стандартів і норм ЄС [7]. Це вимагало значних змін у національному законодавстві та судовій практиці, забезпечуючи відповідність до принципів, прав і свобод, закріплених у законодавстві ЄС. Для досягнення відповідності з нормами ЄС, Польща провела реформу цивільного процесуального кодексу,

а також інших відповідних нормативних актів. Ці зміни були спрямовані на забезпечення більшої ефективності, прозорості та справедливості судового розгляду. Вони включали спрощення деяких процедур, підвищення стандартів доказування та зміцнення захисту процесуальних прав сторін.

Цивільне судочинство в Польщі також почало активно використовувати прецеденти та рішення Європейського суду, інтегруючи їх у національну судову практику [8]. Це забезпечило додатковий рівень захисту прав громадян та додало європейського виміру в процедуру вирішення цивільних справ. Реформи в цивільному судочинстві супроводжувалися загальними змінами в судовій системі, включаючи підвищення кваліфікації суддів, модернізацію судової інфраструктури та впровадження новітніх технологій для спрощення і прискорення судового процесу.

Зусилля Польщі щодо інтеграції в правовий простір ЄС включали зміцнення незалежності судової системи, гарантій справедливого судового розгляду та захисту прав сторін. Це відбувалося на тлі загальноєвропейських зусиль із забезпечення вищих стандартів правосуддя, що базуються на демократії, верховенстві права та повазі до основоположних прав і свобод [6].

І хоча незалежність національних процесуальних систем традиційно вважається недоторканною, сучасний період демонструє тенденцію до відвертої уніфікації процесуального законодавства на рівні держав-членів Європейського Союзу, що особливо помітно у контексті цивільного судочинства [9]. Важливо підкреслити формування такої дисципліни, як європейський цивільний процес, що має за мету стандартизацію цивільно-процесуального законодавства держав-членів з метою оптимізації виконання норм права ЄС та забезпечення ефективної взаємодії між національними судами держав-членів [10]. Така гармонізація сприяє не тільки поліпшенню правової взаємодії на міжнародному рівні, але й підвищує якість та ефективність судового захисту в межах Європейського Союзу, що є важливим кроком до створення єдиної європейської правової системи.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Аналіз розвитку цивільного судочинства, як основного компоненту правосуддя, дозволяє відобразити ключові зміни, що відбулися в польському суспільстві, економіці та політиці. Від середньовіччя до

сучасності, цивільне правосуддя у Польщі пройшло довгий шлях еволюції, під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. У чомусь цей шлях був тотожним Українському, у чомусь, схожий, а в чомусь – самотній, і зовсім інакший.

Як в цілому в історії правової системи Польщі, так і в ході розгляду її цивільного судочинства зокрема, можна виокремити наступні періоди: середньовічний період, період просвітництва (інтеграції римського права), імперський період (що характеризувався перебуванням польських земель у складі Австро-Угорської, Російської, Німецької імперій), відновлення незалежності Польщі, міжвоєнний період, післявоєнний період, період національного відродження, європейський період.

Наразі є підстави вважати, що подальший розвиток цивільного судочинства у Польщі продовжуватиме відображати динаміку взаємодії національного та європейського права. Україні ж, ще належить пройти цей шлях.

Окремої уваги подальших дослідників заслуговують проблеми та перспективи польського цивільного судочинства, адже хоча Польща досягла значного прогресу в гармонізації своєї цивільної юстиції з європейськими стандартами, деякі виклики залишаються актуальними, особливо – в контексті забезпечення незалежності судової системи та ефективного виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Література:

1. Задорожній О. Генеза міжнародної правосуб'єктності України Київ. *К. І. С.*, 2014. С. 181.
2. Войтович Л. Казимирівська легенда: подолання стереотипів. Дрогобицький краєзнавчий збірник / Ред. кол. Л. Тимошенко (голов. ред.), Л. Винар, Л. Войтович, Г. Гмітерек та ін. Вип. ХІХ-ХХ. Дрогобич : Коло, 2017. С. 95-117.
3. Гуменюк Г. П. «Саксонське зерцало» та його вплив на розвиток джерел права держав Центральної та Східної Європи (ХІІІ-ХVІІІ ст.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Львів : *Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка*, 2010. 17 [19] с.
4. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Kodeks Postępowania Cywilnego. *Internetowy System Aktów Prawnych*. URL : <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/home.xsp>

5. Maciej Bernatt. Sprawiedliwość proceduralna w postępowaniu przed organem ochrony konkurencji. *Centrum Studiów Antymonopolowych i Regulacyjnych. Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego Warszawa*. 2011. 376 s.
6. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти) / Л. А. Луць; *Ин-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*. Київ, 2003. 304 с.
7. Макаруха З. М. Юрисдикція, визнання та виконання судових рішень у цивільних справах транснаціонального характеру в рамках Європейського Союзу. *Порівняльно-прав. дослідж.* 2009. № 1. С. 47-52.
8. Цірат Г. А. Міжнародний цивільний процес: сучасний стан та перспективи міжнародно-правової уніфікації : [монографія] / Г. А. Цірат Харків : *Вид-во Іванченка І. С.*, 2013. 482 с.
9. Комарова Т. Законодавство Європейського Союзу та вплив практики суду ЄС на становлення європейського цивільного процесу. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства». Київ. 7 липня 2017р. ВД Дакор С. 121-126.
10. Ізарова І. О. Теоретичні засади цивільного процесу Європейського Союзу : монографія. Київ: *ВД «Дакор»*, 2015. 335 с. ISBN 978-617-7020-48-5.

ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Славіта Марія Павлівна

магістр, Національна академія внутрішніх справ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3830

Станом на зараз близько 28 тисяч жителів України внесено до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, йдеться в повідомленні прес-служби Міністерства внутрішніх справ.

Також, Національна поліція України отримала близько 30 тисяч заяв з проханням про розшук рідних та близьких.

Воєнні дії та тимчасова окупація частини території України є причиною зникнення людей безвісти та їх загибелі. Дослідження питання правового статусу та процедури визнання фізичної особи безвісно відсутньою є актуальними питаннями теорії та практики.

Термін «зниклі безвісти» часто використовується набагато ширше, охоплюючи всіх осіб, чиє місцезнаходження залишається невідомим, не лише у зв'язку зі збройними конфліктами, але виходячи з тематики дослідження метою є дослідити саме питання зниклих осіб в умовах ведення воєнних дій.

Воєнний стан, численні вбивства та викрадення громадян України російськими окупантами, встановлення юридичного факту безвісно відсутньої особи в судовому порядку та набуття статусу особи, зниклої безвісти, є важливим та актуальним для рідних такої особи, а також необхідним для ефективного захисту її прав та прав і обов'язків її близьких.

Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» визначено, що особою, зниклою безвісти вважається фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місце перебування на момент подання заявником заяви про її розшук.

Цей Закон визначає правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та забезпечує правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, з обліком, розшуком та соціальним захистом таких осіб і членів їхніх сімей.

Особливими обставинами вважаються збройний конфлікт, воєнні дії, тимчасова окупація частини території України, надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою,

обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Особа, набуває статусу такої, що зникла безвісти, з моменту подання заявником заяви про факт зникнення особи безвісти та її розшук або рішенням суду (про визнання фізичної особи безвісно відсутньою) та вважається зниклою безвісти до моменту припинення її розшуку (до встановлення місцеперебування, місця поховання чи місце перебування останків особи, зниклої безвісти).

Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» (далі – Закон) особою, зниклою безвісти за особливих обставин є особа, що зникла безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру [4].

Необхідно звернути увагу на те, що в редакції Закону також міститься визначення особи, що зникла безвісти – це фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук. Тож особа може бути визнана зниклою безвісти або зниклою безвісти за особливих обставин, а також може бути визнана безвісно відсутньою відповідно до ЦК України.

У статті 4 Закону визначено, що особа набуває статусу такої, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту внесення про неї відомостей, що містяться в заяві про факт зникнення, до Єдиного реєстру осіб зниклих безвісти за особливих обставин, у порядку, передбаченому цим Законом. Держателем Реєстру осіб зниклих безвісти за особливих обставин є Міністерство внутрішніх справ України. Заява подається до відповідного територіального органу Національної поліції України. Подати заяву мають право родичі зниклої безвісти особи, представник військового формування, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, громадське об'єднання або будь-яка інша особа, якій стало відомо про зникнення. Особа вважається зниклою безвісти за особливих обставин до моменту припинення її розшуку у порядку, передбаченому цим Законом.

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду в справі № 225/1297/17 від 07.05.2018

року визначено підстави для визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Такими підставами є сукупність юридичних фактів, тобто юридичний склад, до якого включаються: а) відсутність відомостей про перебування фізичної особи у місці її постійного проживання; б) відсутність відомостей про дійсне перебування особи і неможливість отримати такі відомості; в) сплив річного строку з дня одержання останніх відомостей про місце перебування фізичної або з дня, визначеного відповідно до частини другої статті 43 ЦК України; г) наявність у заявника правової зацікавленості у вирішенні питання про визнання особи безвісно відсутньою [5].

Визнання особи безвісно відсутньою може бути лише за рішенням суду у порядку, визначеному главою 4 розділу IV Цивільного процесуального кодексу України [6]

В той же час набуття особою статусу зниклої безвісти можливе з моменту подання заяви до органів Національної поліції про факт зникнення особи безвісти та її розшук. Особа вважається зниклою безвісти до моменту припинення її розшуку. Водночас набуття фізичною особою такого статусу не перешкоджає зверненню до суду її родичами чи іншими заінтересованими особами із заявою про визнання її безвісно відсутньою чи оголошення її померлою. Навіть при прийнятті судом одного з цих рішень особа не втрачає свої права як зникла безвісти. Особа, зникла безвісти, має всі права, гарантовані Конституцією та законами України, а також має право на всебічне розслідування обставин її зникнення та встановлення її місцеперебування.

Відповідно до Закону утворено інститут Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Статтями 10-11 передбачено, що уповноважений є посадовою особою центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України, на яку покладено повноваження щодо координації розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та вирішення інших питань, пов'язаних із цим. Стаття 12 передбачає єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, який створюється для накопичення та централізації відомостей та даних про таких осіб, а також обліку інформації, необхідної для їх ефективного розшуку. Міністерством внутрішніх справ України для реалізації створення реєстру був виданий

Наказ від 29 серпня 2022 № 535 «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» [7].

Правові наслідки визнання особи безвісно відсутньою передбачені в ст. 44 ЦК і полягають у наступному:

1. На підставі рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою нотаріус за останнім місцем її проживання описує належне їй майно та встановлює над ним опіку.

2. За заявою заінтересованої особи або органу опіки та піклування над майном фізичної особи, місце перебування якої невідоме, опіка може бути встановлена нотаріусом до ухвалення судом рішення про визнання її безвісно відсутньою.

3. Опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або фізичної особи, місце перебування якої невідоме, приймає виконання цивільних обов'язків на її користь, погашає за рахунок її майна борги, управляє цим майном в її інтересах.

4. За заявою заінтересованої особи опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або фізичної особи, місце перебування якої не відоме, надає за рахунок цього майна утримання особам, яких вони за законом зобов'язані утримувати.

5. Припиняються зобов'язання, які мають особистий характер і тісно пов'язані з особистістю визнаної безвісно відсутньою особи, зокрема, представництво за довіреністю (п. 6 ч. 1 ст. 248 ЦК).

6. Відповідно до ст. 107 СК чоловік чи дружина визнаної безвісно відсутньою особи може розірвати шлюб у спрощеному порядку – через органи реєстрації актів громадянського стану.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 р. № 2526-IX. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Стаття Процедура визнання особи безвісно відсутньої під час воєнного стану. Юрфем.уа. Асоціації жінок юристок. від 15.04.2022. URL: <http://jurfem.com.ua/protsedura-vyznannya-osoby-bezvisno-vidsutnyoyu-pid-chas-voennoho-stanu/#:~:text=>

4. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Закон України. В редакції Закону від 12.07.2018 р. № 2191-IX. Відомості Верховної Ради України 2018. № 38. ст. 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>.
5. Постанова КЦС ВС у справі № 225/1297/17 від 07.05.2018 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74342201>.
6. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004р. №1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n8319>.
7. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Наказ 29 серпня 2022 р. № 535. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-22#Text>.

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА СПАДКОВЕ МАЙНО В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНІ ПІДСТАВИ СПАДКУВАННЯ

Тітков Денис Ігорович

*аспірант кафедри галузевого права та
загальноправових дисциплін, Заклад вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна», м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0005-4688-9495*

*Науковий керівник: Кравченко Олена Сергіївна
кандидат юридичних наук, доцент, Заклад вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна», м. Київ, Україна*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3831

Відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України № 2102-IX від 24.02.2022 в Україні введено воєнний стан [1]. Введення в Україні правового режиму воєнного стану призвело

до певних, визначених Конституцією та законами України, змін в частині забезпечення прав і свобод громадян. Крім того, в науковій та законотворчій сферах це стало підставою для напрацювання ефективних механізмів забезпечення прав та свобод громадян в умовах дії воєнного стану.

Так, наприклад, В. Нікітін здійснив комплексний аналіз теоретико-методологічних засад, нормативних основ і практичної реалізації державними реєстраторами України своїх повноважень у сфері державної реєстрації речових прав у період воєнного стану [2], О. Кармаза дослідила проблеми захисту спадкових прав в умовах дії воєнного стану в Україні [3] тощо. Верховна Рада України прийняла ряд змін в цивільне законодавство України, зокрема, щодо захисту та охорони спадкових прав, які встановлюють особливості регулювання відносин стосовно нерухомого майна, яке входить до складу спадщини. Відтак розглянемо ці особливості.

Законом України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини» від 8 листопада 2023 року № 3450-IX [4] встановлено особливості спадкування рухомого і нерухомого майна в умовах дії в Україні воєнного стану.

Зокрема викладено в новій редакції норму щодо визначення місця відкриття спадщини, а саме, «місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна. Якщо спадкодавець мав останнє місце проживання на території іноземної держави, місце відкриття спадщини визначається відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право». Тобто, поняття «місце відкриття спадщини» має широке значення.

Встановлено особливості обчислення строків спадкування на час дії воєнного стану та протягом двох років з дня його припинення або скасування, як от: «часом відкриття спадщини вважається день смерті спадкодавця або день, з якого спадкодавця оголошено померлим, незалежно від часу державної реєстрації смерті».

Також передбачено особливості подачі заяв щодо захисту спадкових прав громадян, а саме: «у період дії воєнного стану в Україні та протягом шести місяців з дня його припинення або скасування у випадку, якщо місцем відкриття спадщини є населений пункт, на території якого органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження, територія, на якій ведуться активні бойові дії, або тимчасово окупована Російською Федерацією територія, щодо яких не визначено дату завершення бойових дій або тимчасової окупації, дату відновлення здійснення своїх повноважень органами державної влади у повному обсязі, заява про прийняття спадщини, заява про відмову від прийняття спадщини, заява про відмову від заповідального відказу, вимога кредитора спадкодавця до спадкоємців, заява про охорону спадкового майна, заява про згоду бути виконавцем заповіту після відкриття спадщини, інші заяви щодо спадщини, спільного майна подружжя (колишнього подружжя) в межах спадкової справи подаються нотаріусу незалежно від місця відкриття спадщини».

Крім того, відповідно до новел спадкового законодавства «у разі заведення спадкової справи не за місцем відкриття спадщини до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини», вчинення нотаріальних та інших дій нотаріусом щодо спадщини та спільного майна подружжя (колишнього подружжя) в межах спадкової справи здійснюється за місцем подання першої заяви. Якщо місцем подання першої заяви є населений пункт або території, зазначені в абзаці першому цього пункту, вчинення нотаріальних та інших дій нотаріусом щодо спадщини та спільного майна подружжя (колишнього подружжя) в межах спадкової справи здійснюється за місцем подання першої заяви про видачу свідоцтва в населеному пункті або на території, що не зазначені в абзаці першому цього пункту».

Ряд змін щодо особливостей спадкування також було внесено і в інші закони України, зокрема, «Про нотаріат», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції». Так, наприклад, статтю 11-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» викладено в новій редакції та встановлено, що

«особливості реалізації права на спадкування щодо тимчасово окупованої території, передбаченої частиною першою статті 3 цього Закону, регулюються Цивільним кодексом України».

Отже, з 2024 року спадкове законодавство України на час дії воєнного стану та після його припинення чи скасування передбачило особливості спадкування, які, зокрема, впливають на набуття права власності на спадкове майно та сприяють повному, всебічному захисту спадкових прав громадян України та іноземців, які є спадкоємцями за законодавством України.

Література:

1. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>
2. Нікітін В. В. Адміністративно-правові засади державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень у період воєнного стану. Юридичний вісник. № 1 (66). 2023. С. 55-62.
3. Кармаза О. О. Модифікація спадкових прав громадян в умовах дії воєнного стану: до питання про забезпечення принципу верховенства права. Право та юстиція. Науково-практичний юридичний журнал. 2022. № 3-4 (№20-21). С. 5-16.
4. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАННЯ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ ПРИ ПОДІЛІ МАЙНА

Ходак Світлана Михайлівна
кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри права та публічного управління,
Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3835

Зростання кількості розлучень в Україні, призводить до збільшення суперечок щодо поділу майна. Виникає необхідність справедливого та чіткого регулювання майнових відносин між подружжям, а також захист прав власності та особистих інтересів кожного з подружжя.

У статтях 60 та 61 Сімейного кодексу України встановлено, що: «майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самотійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту» [1].

Відповідно до статті 57 Сімейного кодексу України: «особистою приватною власністю дружини, чоловіка є: майно, набуте нею, ним до шлюбу; майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування; майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто; житло, набуте нею, ним за час шлюбу внаслідок його приватизації ...; земельна ділянка, набута нею, ним за час шлюбу внаслідок приватизації земельної ділянки, що перебувала у її, його користуванні, або одержана внаслідок приватизації земельних ділянок державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, або одержана із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації...» [1].

Однак, існують суперечності у судовій практиці щодо визнання приватної власності при поділі майна.

Щодо визначення особистої приватної власності подружжя, то в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року йдеться, що вирішуючи спори між подружжям про майно, необхідно встановлювати обсяг спільно нажитого майна, наявного на час припинення спільного ведення господарства, з'ясувати джерело і час його придбання [2].

Зі змісту статті 62 Сімейного кодексу України вбачається, що «втручання у право власності може бути обґрунтованим, та дотримано балансу інтересів подружжя, у разі наявності у сукупності двох факторів: 1) істотність збільшення вартості майна; 2) таке збільшення вартості пов'язане зі спільними трудовими чи грошовими затратами або затратами другого з подружжя, який не є власником» [1].

Верховний Суд звертає увагу на загальні правила виникнення спільної сумісної власності подружжя, управління такою власністю та принцип її поділу.

Наприклад, якщо майно дружини чи чоловіка за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості в наслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, воно у разі спору може бути визнане за рішенням суду об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Дещо іншу позицію висловив Верховний Суд України у постанові від 12 травня 2020 року, де зазначено, що кошти, які були витрачені для ремонту та реконструкції житла, за час спільного проживання подружжя з метою поліпшення умов життя відбувались в інтересах сім'ї, отже здійснені ремонтні роботи є невід'ємною частиною квартири та не є окремим об'єктом спільної сумісної власності подружжя, тому розподілу не підлягають [3].

Щодо поділу між подружжям незавершеного будівництвом будинку, то в даному випадку за позовом одного з подружжя, які спільно будували будинок, суд може здійснити поділ об'єкта незавершеного будівництва, якщо, з врахуванням ступеня його готовності, можна визначити окремі частини, що підлягають виділу, і технічно можливо довести до кінця будівництво зазначеними особами.

Вартою уваги є практика визнання об'єктами права спільної сумісної власності подружжя самочинно збудованих об'єктів нерухомості, визнання права власності на будівельні матеріали та поділ майна подружжя. В рішенні Постанови Пленуму Верховного Суду від 25 березня 2020 року йдеться про те, що не можливо визнати самочинно збудований об'єкт спільною сумісно власністю, оскільки він не підлягає реєстрації, але «будівельні матеріали, обладнання та конструкції, які були використані в процесі будівництва цих будинків, господарських будівель і споруд, є майном, набутим сторонами під час шлюбу. Оскільки вказані будівельні матеріали, обладнання та вироби неможливо поділити в натурі між подружжям та, виходячи із рівності часток дружини і чоловіка у спільному майні, кожний з них має право на частину цих матеріалів, виробів та обладнання» [4].

При визнанні права спільної сумісної власності на майно подружжя важливою є презумпція спільності майна подружжя в разі укладення договору в інтересах сім'ї. Як видно з Постанови Верховного Суду у справі № 185/3086/18 від 01 квітня 2021 року, суд першої інстанції визнав, що «спірне майно перейшло до відповідача у власність відповідно до договору довічного утримання, належить їй на праві особистої власності та не може бути визнано об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, з подальшим визначенням часток у праві спільної сумісної власності подружжя». Апеляційний суд встановив: «спірна квартир придбана подружжям за час шлюбу, договір довічного утримання укладений в інтересах сім'ї, дійшов висновку, що квартира є спільною сумісною власністю подружжя, частки дружини та чоловіка в ній є рівними», касаційний суд залишив рішення апеляційного суду без змін [5].

Якщо говорити про поділ бізнесу подружжя, то позиція судів щодо майна фізичної особи-підприємця (ФОП), яке використовується ним у професійній діяльності, формувалась не один рік. В даному випадку діє правило спільності майна подружжя. Проаналізувавши постанови Верховного Суду, то головним критерієм у розмежуванні статусу майна ФОП буде джерело походження коштів для купівлі такого майна. Якщо це особисті кошти, майно залишається у ФОП без права компенсації, якщо кошти спільні, але майно використовується ФОП у професійній діяльності, іншому з подружжя виплачується грошова компенсація половини вартості такого майна [6].

З вищенаведеного можна зробити висновок, що Сімейний кодекс України не завжди чітко визначає, яке майно вважається особистою власністю одного з подружжя. Існують суперечності у судовій практиці щодо визнання приватної власності при поділі майна. Тому відсутність чітких критеріїв для визначення приватної власності може призвести до зловживань та несправедливих рішень.

Для уникнення непорозумінь необхідно вивчати зарубіжний досвід регулювання майнових відносин між подружжям, та розробляти чіткі критеріїв для визначення приватної власності.

Література:

1. Сімейний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 21-22. С.135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text>
3. Постанова Верховного Суду від 12 травня 2020 року у справі № 243/5477/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89251857>
4. Постанова Верховного Суду від 25 березня 2020 року справа № 715/1347/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88570576>
5. Постанова Верховного Суду від 01 квітня 2021 року справа № 185/3086/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96006116?fbclid=IwAR0eziQk5im705jWShPLD2hcEy5-EtSbicjmbIWrg1J5fjFIsKueUUTa0Gg>
6. Ілона Милостива // Поділ бізнесу подружжя: позиції судів // Юридична газета online. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/podil-biznesu-podruzzhya-poziciyi-sudiv.html>

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Криминологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ОБУМОВЛЕНОСТІ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ВЧИНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ**

*Зінченко Вікторія Сергіївна
студентка 1 року навчання ОС «Магістр»,
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

*Науковий керівник: Волинець Руслан Анатолійович
доктор юридичних наук, професор кафедри
кримінально-правової політики та кримінального права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3832

Соціальна обумовленість визначає реакцію держави на потребу суспільства у піднесенні нового рівня та якості законності. Аналізуючи природу протиправних дій, держава повинна створити умови для збільшення довіри до власних механізмів та апарату, що визначає прозорість державного управління як головний показник ефективності системи державного управління [4, с. 319]. Головною метою соціальної обумовленості є вивчення обставин, що впливають на формування норм та інститутів кримінального законодавства та їх ефективність. Зокрема, В. Борисов підкреслює, що соціально-правовий характер кримінального права визначається різноманітними соціальними, економічними, політичними, психологічними, правовими та іншими факторами, виявлення та розкриття яких дозволяє пояснити потребу кримінально-правового захисту певних суспільних відносин з метою сприяння розвитку окремих інститутів кримінального права для підвищення обґрунтованості правового змісту [1, с. 288].

При розгляді аспектів соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за державну зраду важливо врахувати низку ключових

факторів. Початковою точкою еволюції кримінально-правової заборони є поява нових форм поведінки, які створюють загрозу для стабільного функціонування суспільства. Ці дії, хоч і не заборонені нормативно-правово, можна вважати потенційно небезпечними, оскільки вони не підпадають під рамки кримінального законодавства. Однак зі зростанням їх поширення вони можуть негативно впливати на суспільні відносини, що є підставою для аналізу їхнього соціального характеру та потенційної криміналізації.

В Україні донедавна простежувалися лише поодинокі випадки вчинення державної зради, тому ст. 111 Кримінального Кодексу України (далі – КК України) практично не застосовувалась. Із 2014 року ситуація кардинально змінилася внаслідок активізації російської збройної агресії на сході України, насильницького протиправного відторгнення та анексії АР Крим та Севастополя від України, а також внаслідок повномасштабного вторгнення від 24 лютого 2022 року.

Суспільна загроза, що випливає із дій, кваліфікованих як державна зрада, проявляється в тому, що злочинні акти порушують суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України. Це ставить під загрозу існування України як незалежної держави. Як правильно відзначила Ю. В. Луценко, завдана шкода обороноздатності України чи її державній безпеці порушує рівень захищеності державного устрою, а також мир і спокій громадян. Крім того, це може призвести до витоку інформації, що містить державні таємниці, і при потрапленні в руки іноземних спецслужб використовуватиметься проти інтересів України, що може скасувати багаторічні зусилля з розробки нових зразків озброєння, планів оборони в екстремальних ситуаціях і т. д. [5, с. 427].

Таке твердження безпосередньо впливає з сучасних реалій, адже події 2014 року, коли Україна зазнала окупації частини своєї території з боку російської федерації та підтриманих нею так званих «народних республік», призвели до загостреного військового конфлікту та, як результат – повномасштабного вторгнення по всій території України з 2022 року, що, відповідно, спричинило появу вчинення злочинів проти основ національної безпеки України. І цьому підтвердженню наявна правозастосовча практика. Так, наприклад, обвинувачений незважаючи на взяті на себе зобов'язання за контрактом по неухильному додержанні Конституції, законів України, військової присяги, відданому служінні

Українському народові та сумлінному і чесному виконанні службових обов'язків, передбачених статутами Збройних Сил України, дав згоду на виконання підривної акції і діючи умисно на заподіяння шкоди обороноздатності України разом з представниками спецслужб російської федерації розробив декілька варіантів угону літака під час виконання ним спеціальних бойових розвідувальних польотів [2].

Таких прикладів можна навести чимало. Наведена ситуація безпосередньо пов'язана з тим, що з моменту початку військового конфлікту з російською федерацією кількість вироків за ст. 111 КК України значно збільшилась, згідно з аналізом даних, що містяться у Єдиному державному реєстрі судових рішень [3]. Більше того, загальна кількість винесених вироків за даною статтею за весь період існування кримінально-правової норми становить, з аналізу рішень у Реєстрі, лише 70. Усі вироків були постановлені не раніше 2014 р., що ймовірно свідчить про те, що до військового конфлікту з росією не було приводу засуджувати осіб за вказаною статтею.

Таким чином, соціальна обумовленість закріплення кримінальної відповідальності за вчинення державної зради є очевидною та надзвичайно вагомою у сучасних умовах. Суспільна небезпека державної зради полягає в тому, що дії злочинців порушують суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України, що ставить під загрозу існування України як суверенної держави.

У підсумку, важливо зазначити, що криміналізація державної зради обумовлена рядом об'єктивних факторів, таких як наявність суспільно небезпечної поведінки, яка потребує кримінально-правового обмеження, поширення суспільно небезпечних дій, зміна уявлень про ступінь суспільної небезпечності, моральна оцінка відповідного діяння, недостатність інших засобів для ефективної протидії, а також необхідність забезпечення прав і свобод через кримінально-правові гарантії.

Література:

1. Борисов В. І. Системний підхід при визначенні підстав кримінально-правової заборони. Методологічні проблеми правової науки : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 13-14 груд. 2002 р.). Харків : Право, 2003. С. 287-288.

2. Вирок Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 22 червня 2016 р. (справа № 683/2848/15-к). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58673008>. (дата звернення: 05.02.2024 року).
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>. (дата звернення: 05.02.2024 року).
4. Комарницька М. О. Соціальна обумовленість криміналізації злочинів пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди та кримінальної відповідальності за їх скоєння. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 319-323.
5. Луценко Ю. В. Підстави та умови звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 56. С. 427-432.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ТА ПОКАРАННЯ ЗА КАТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Лещенко Андрій Вікторович

аспірант Київського університету

інтелектуальної власності та права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID: 0009-0008-5983-5260

Науковий керівник: Воробей Петро Адамович

доктор юридичних наук, професор Київського університету

інтелектуальної власності та права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3842

Однією з багатьох актуальних проблем для України, яка має не лише кримінально-правові, але і соціальні наслідки для усього суспільства, є проблема катувань, правильної кваліфікації та покарання за катування. Існують непоодинокі випадки, коли заподіяння тортур з боку представників держави так і залишилися непокараними. Ці питання є особливо актуальними після прийняття та внесення змін вітчизняним законодавцем до ст. 127 КК України в редакції Закону № 2812-ІХ від 01.12.2022, якою уведено в дію та встановлено покарання за катування,

у тому числі і представників держави. Сам Закон України «Про внесення змін до КК України щодо удосконалення відповідальності за катування» набув чинності 29 грудня 2022 року.

Для початку слід проаналізувати офіційну статистику притягнення до кримінальної відповідальності за катування в Україні в аспекті досліджуваного явища за 2023 рік. Для усвідомлення реального стану цього аспекту проблеми покарання за катування звернемося до статистичних даних, які містяться у Єдиному звіті про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року та опубліковані на сайті Офісу Генерального прокурора [1, с. 1].

Відповідно до цих статистичних даних Офісу Генерального прокурора, на всій території України у період з січня по грудень 2023 року за ст. 127 КК України загалом обліковано 94 кримінальні правопорушення за катування, з них повідомлення про підозру за вчинення катувань було вручені 53 рази, до суду направлені з обвинувальним актом 37 кримінальних проваджень, а станом на кінець грудня 2023 року у правоохоронних органах остаточне рішення не прийнято у 48 кримінальних провадженнях за цією статтею. Додатково аналіз статистики показав, що у 9 випадках кримінальне провадження за катування було закрито.

Для порівняння, за статистичними даними Офісу Генерального прокурора з січня по грудень 2023 року усього було зафіксовано 96 238 кримінальних правопорушень за різними статтями КК України, повідомлено про підозру у 50 858 випадках, до суду направлені з обвинувальними актами 49 110 кримінальних провадження, закрито 76 524 кримінальних проваджень, остаточне рішення не прийнято у 46 187 кримінальних провадженнях [1, с. 1].

Таким чином, використовуючи нескладні математичні розрахунки, за статистичними даними за січень-грудень 2023 року відсоток відкритих облікованих кримінальних проваджень за катування за ст. 127 КК України (94) становить 0,09 відсотка у відношенні до загальної кількості зареєстрованих кримінальних проваджень в Україні (усього 96 238 кримінальних проваджень).

Аналіз статистики чітко показує, що фактично правоохоронні органи України майже повністю самоусунулися від розслідування катувань і реально катувань у 2023 році було вчинено набагато більше. Ніхто навіть

не намагається і не бажає розслідувати ці злочини, внаслідок чого одним з аспектів проблеми покарання за катування є висока латентність, і такі кримінальні провадження майже ніколи не доходять до суду. Про яку реальну боротьбу з катуваннями можна говорити, коли за 2023 рік усі правоохоронні органи на всій території України направили до суду 37 обвинувальних актів за ст. 127 КК України.

При цьому покарання за катування як особливий склад можна кваліфікувати за статтею 438 КК України як порушення законів та звичаїв війни через жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій.

Відповідно до цих статистичних даних Офісу Генерального прокурора, на всій території України у період з січня по грудень 2023 року за статтею 438 КК України загалом обліковано 60 944 кримінальні правопорушення, але визначити скільки з них є катуваннями на цей час складно [1, с. 1].

Як ми бачимо, аналіз статистичних даних щодо кримінальних правопорушень за 2023 рік чітко показує, що основною державною політикою в Україні при притягненні до кримінальної відповідальності за катування у воєнний період часу є кваліфікація правоохоронцями таких дій як катування не за ст. 127 КК України, яка безпосередньо встановлює кримінальну відповідальність за катування, а тому числі і представників іноземних держав, а застосування ст. 438 КК України як порушення законів та звичаїв війни, що дуже складна у доказуванні та щодо якої можуть бути проблеми при притягненні до кримінальної відповідальності винних у майбутньому.

Відповідно до Стратегії протидії катуванням у системі кримінальної юстиції та затвердження плану заходів з її реалізації, яка була затверджена Розпорядженням КМУ від 28 жовтня 2021 р. № 1344-р, станом на вересень 2021 року з державного бюджету сплачено 1 471 609,93 (один мільйон чотириста сімдесят одна тисяча шістсот дев'ять) Євро відшкодування у зв'язку з порушенням Україною положень статті 3 Конвенції у рішеннях Європейського суду у групі справ «Каверзін (заява № 23893/03),

Афанасьєв (заява № 38722/02) та Белоусов (заява № 4494/07) проти України».

При цьому у цій Стратегії зазначається, що з 2015 року зросла кількість звернень до медичних закладів у зв'язку із заподіянням працівниками правоохоронних органів тілесних ушкоджень; у 2015 році цей показник становив 1217 осіб, у 2016 році – 1666, у 2017 році – 2386 осіб. І це було ще до початку повномасштабного вторгнення, через яке наразі дуже підвищиться кількість фактичних випадків катувань на території України, які наразі навіть не розслідуються.

Вважаємо хибною державну політику в Україні при притягненні до кримінальної відповідальності за катування у воєнний період часу, оскільки правоохоронці кваліфікують катування не за статтею 127 КК України, яка безпосередньо встановлює відповідальність за катування, в тому числі і представників іноземних держав, а за ст. 438 КК України як порушення законів та звичаїв війни. Такі помилкові дії правоохоронних органів України і державна політика при кваліфікації катувань за ст. 438 КК України, які стали «негативною тенденцією», значно ускладнюють роботу правоохоронцям та суддям у майбутньому, а також через складність доведення порушень законів і звичаїв війни можуть у майбутньому поставити під загрозу притягнення винних за катування.

Література:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року [Електронний ресурс] // Сайт «Офіс Генерального прокурора». Режим доступу: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

**Господарське право. Господарське процесуальне право.
Екологічне право. Земельне право. Аграрне право.
Фінансове право. Банківське право**

**ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ
І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Степанов Володимир

здобувач 1 року навчання ОР «Магістр»,

Навчально-наукового Інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Савенкова Владислава

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри фінансового права,

Навчально-наукового Інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3826

В умовах воєнного стану для збереження української державності та нації гостро постає проблема забезпечення національного сектору безпеки та оборони, тож пропонується розглянути особливості його фінансування. Відповідно до положень статті 12 Закону України «Про національну безпеку України» сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. До складу сектору безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та

захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику (наразі це Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України) [1]. Відповідно до положень частин 1, 2 статті 6 Бюджетного кодексу України зведений бюджет є сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави. Зведений бюджет України включає показники Державного бюджету України, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей, міст Києва та Севастополя [2]. Загальна сума доходів Зведеного бюджету України за січень-грудень 2023 року становила 3 104,3 млрд грн, що на 907,7 млрд грн, або на 41,3 відсотка більше ніж за аналогічний період 2022 року. Питома вага податкових надходжень в загальному обсязі надходжень до зведеного бюджету України становила 52,8 відсотка, неподаткових надходжень – 33,1 відсотка, офіційні трансферти від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ – 14 відсотків. У структурі видатків Зведеного бюджету України найбільша частка припадала на оборону (47,2 відсотка) [3].

Також важливим джерелом фінансування національних потреб є благодійні внески, сформовані з ініціативи та за рахунок економічних агентів і спрямовані на потреби національної оборони. Таке додаткове джерело фінансування є цілком регламентованим нормами чинного законодавства (зокрема, ЗУ «Про благодійну діяльність та благодійні організації», Постановою КМ України від 27 травня 2015 р. № 339 «Про затвердження Порядку фінансового забезпечення потреб національної оборони держави, мобілізаційної підготовки, заходів з мобілізації та Збройних Сил за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб») та передбачене як офіційне джерело покриття потреб національної оборони держави, мобілізаційної підготовки, заходів з мобілізації ЗС України [4, 5].

З початку повномасштабної військової агресії з боку росії досить стрімко розвивається інституційна складова мобілізаційної платформи благодійних внесків. Так, станом на 01.01.2023 року в Україні зареєстровано 26846 благодійних організацій (130% до аналогічного періоду минулого року). Крім того, упродовж дев'яти місяців

повномасштабної військової агресії ТОП-10 благодійникам за версією Forbes вдалося акумулювати більше 63 млрд грн., що еквівалентно 4% доходів Державного бюджету України на 2022 рік [6, с. 86].

Відповідно до ЗУ «Про Державний бюджет України на 2024 рік» та додатків до нього плануються наступні видатки: видатки державного бюджету – 3 трлн 355 млрд грн, видатки загального фонду – 3 трлн 120,6 млрд грн та видатки спеціального фонду – 234,5 млрд гривень. 1 трлн 692,6 млрд грн державного бюджету планується виділити на сектор оборони і безпеки. Це становить 22,1% ВВП [7].

Висновок. Попри існуючу загрозу українській державності, економічну нестабільність та зростаючий зовнішній державний борг, Україна продовжує більшу частину видатків направляти у сектор безпеки і оборони. Проте треба зазначити, що заплановані у ЗУ «Про Державний бюджет України на 2024 рік» видатки виділені на сектор оборони і безпеки не є задовільною сумою, адже порівняно з Державний бюджетом на 2023 рік, ухвалені показники в секторі безпеки і оборони є меншими. Проте важливо згадати, що на момент прийняття Державного бюджету на 2023 рік, сектор безпеки і оборони складав 18% ВВП з показниками у 1,1 трлн, втім протягом 2023 року до Держбюджету 2023 року періодично вносили зміни, збільшуючи фінансування і, відповідно видатки. Так за минулий рік оборонний бюджет зріс у близько 800 млрд і наразі складає 1,9 трлн [8]. Сподіваємось, що фінансування сектору безпеки і оборони так само буде збільшуватись протягом 2024 року.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 12.02.2024).
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 12.02.2024).
3. Інформація про стан виконання Зведеного та Державного бюджетів України за січень-грудень 2023 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (дата звернення: 12.02.2024).
4. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 12.02.2024).

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 р. № 339 «Про затвердження Порядку фінансового забезпечення потреб національної оборони держави, мобілізаційної підготовки, заходів з мобілізації та Збройних Сил за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/339-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.02.2024).
6. Жежерун Ю. В., Запорожець С. В. Фінансово-економічний розвиток сектору оборони, Випробування та сертифікація, Вип. №1 (1) (2023). URL: <https://doi.org/10.37701/ts.01.2023.11> (дата звернення: 12.02.2024).
7. Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 09.11.2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (дата звернення: 12.02.2024).
8. Незалежна антикорупційна комісія – НАКО. 22,1% ВВП на оборону: Верховна Рада ухвалила держбюджет на 2024 рік. URL: <https://nako.org.ua/news/221-vvp-na-oboronu-verhovna-rada-uxvalila-derzbyudzet-na-2024-rik> (дата звернення: 12.02.2024).

**«ЖОВНІРСЬКІ АРТИКУЛИ» ЯК ДЖЕРЕЛО ВІЙСЬКОВОГО
ПРАВА ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО**

Вовк Олександр Йосипович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії права та держави

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0003-0094-6106

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3829

Військове законодавство сучасної України як система правових актів, які регулюють відносини в галузі військового будівництва, в належній мірі забезпечує діяльність воєнної організації держави умовах повномасштабної війни, об'єктивно потребує подальшого удосконалення спираючись при цьому однаково на передовий міжнародний юридичний досвід та споконвічні вітчизняні правові традиції, особливо періоду XVI століття коли вперше відбувається систематизація норм військового права і з'являються головні збірники законів, що за своєю структурою та змістом в нашому розумінні можна віднести до військових, статутів, положень, законів тощо. Метою дослідження даної роботи є історико-правове охарактеризування «Жовнірських артикулів» як джерела військового права Великого князівства Литовського (ВКЛ) та визначення їх впливу на розвиток суспільних відносин у тогочасній воєнній сфері для неупередженого сприйняття на сучасному науковому рівні.

Особливість дослідження даної теми визначається тим, що сучасні наукові праці, пов'язані з аналізом джерел військового права періоду українського пізнього середньовіччя поділяються на дві групи, а саме: загальні – де військові правовідносини розглядається як один з елементів правової системи, серед яких слід відзначити твори Н. Атаманової, Ю. Бардаха, І. Й. Бойка, Д. П. Ващук, Е. Гудавічуса, О. Дячка тощо; спеціальні – де норми литовсько-українського військового права становлять основну тематичну розвідку, до яких відносяться роботи таких вчених як А. Блануца, Л. Войтович, К. Галушко., В.-Й. Ковалів,

В. Крейчі, А. Плахонін, І. Романько, І. Рудянин, О. Сокирко, Б. Черкас, В. А. Шершенькова та інших. На сьогоднішній залишається актуальною колективна праця «Історія українського війська» (Львів, 1936) Б. Крип'якевича та інших авторів, яка постійно перевидається. Однак історико – правовий аналіз збірника законодавства «Жовнірські артикули» другої половини XVI століття як джерела вітчизняного військового права об'єктивно не проводилось.

Характеризуючи вітчизняне військове законодавство пізнього Середньовіччя бажано опиратися на нинішнє юридичне розуміння про військову службу, яка зосереджує в собі всю повноту відносин між громадянами та державою стосовно функції захисту країни та визначає реальний стан виконання громадянами військового обов'язку [1, с. 230; 2, с. 73] і вже на основі сучасного бачення переноситись своєю уявою у XVI століття, коли державною владою офіційно ухвалюються вихідні акти литовсько-українського права стосовно воєнної сфери правового регулювання, одним з яких став збірник «Жовнірські артикули» з положеннями саме про порядок проходження військової служби.

Потрібно зазначити, що «Жовнірські артикули» не досить відомий нормативний акт військового права XVI століття. Як документ значної юридичної ваги хоча і повинен бути у Литовській Метриці – державному архіві. Великого князівства Литовського, але науково на сьогоднішній день не оброблений археографами. З текстом «Жовнірських артикулів» є можливість повністю ознайомитись та проаналізувати у публіцистичних роботах Олександра Гваньїні «Хроніка європейської Сарматії» (Краків, 1578). Мацея Стрийковського «Хроніка польська, литовська, жмудська і всієї Русі» (Кролевець. 1582), та частково «Volumina legum» – 6-й томному зводі інкорпорації польського законодавства з XIV століття і до 1736 року Ю. Залуського та С. Конарського (Краків, 1736).

Повна назва даного законодавчого акту є «Жовнірські артикули у Великому князівстві Литовському ухвалені на генеральному сеймі і затверджені та дані рицарським людям ясновельможним паном Григорієм Ходкевичем, Віденським каштеляном, Найвищим Гетьманом Великого князівства Литовського, мужем, гідним вічної пам'яті» [3, с. 391], що офіційно був ухвалений на Загальному (Вальному) Сеймі за ініціативою Гетьмана земського ВКЛ (1566-1572 р.р.) Григорія Ходкевича, Ознайомившись з часом проведення та порядком денним Загальних

Сеймів ВКЛ другої половини 60-х років XVI століття, автор вважає, що зазначений сейм, де були ухвалені «Жовнірських артикулів», відбувся у Городні 25 квітня – 12 липня 1568 року, а так як великокняжа легалізація постанов своїм підписом та скріплення печаткою і реєстрації в архіві Литовської Метрики канцлером здійснювалась в останній день сейму, то датою даного законодавчого акту слід вважати 12. 03. 1568 року. В підтвердження зазначеної хронології слугують також військові постанови Другого розділу «Про оборону земську» Статуту Великого князівства Литовського [4, с. 266-275], що вступив силу ще з 1 березня 1566 року, які переважно стосувалися посполитому рушенню (призову до війська під час оголошення воєнної мобілізації) «війну служити». Тексти цих документів не співпадають, а навпаки за своїм змістом розумно доповнюють один одного.

На момент ухвалення «Жовнірських артикулів» 1568 року до джерел військового права Великого князівства Литовського XVI століть відносились; правові звичаї, що в своїй сукупності уявляли собою військове звичаєве право; офіційне законодавство у формах великокняжих і королівський привілеїв, наказів, та земських постанов; уставні земські грамоти; локаційні грамоти містам; ухвали Вального сейму; розпорядження урядовців; реєстри гетьманів; Воєнне Уложення Великого князівства Литовського 1528 року; Переписи війська Великого князівства Литовського XVI століття; загальнодержавний систематизований збірник права –Литовський статут 1566 року, окремі; судова практика з розгляду військових справ.

Військове право Великого князівства Литовського як і у більшості західних держав середньовічної Європи регулювало військово-публічні суспільні відносини, суб'єктами яких були перш за все професійні військовослужбовці, Завдяки військовому праву відбувалось вирішення питань устрою професійних збройних формувань та посполитого рушення (мобілізаційного призову під час війни), міської оборони, прикордонних козацьких загонів, воєнної розвідки, детально визначався порядок їх забезпечення і режим проходження військової служби в них, сукупність прав, обов'язків і відповідальності вояків під час військових зборів та походів, а також питання гетьманського управління, діяльності військових госпіталів тощо [5, с. 26].

За своєю структурою «Жовнірських артикулів» 1568 року склалися з сорока п'яти (XLV) артикулів. Вони написані, а згодом надруковані східно старослов'янською (полууставною), польською та латинською мовою. Оригінал зберігався в Литовській Метриці, а копії знаходились у земського та двірського гетьманів та розсилалися хорунжим у військовій канцелярії.

За змістом згідно сучасних теоретико-правових визначень акти «Жовнірських артикулів» слід віднести до звичайних спеціальних законів зосереджених в одному збірнику, які регламентували професійну галузь суспільних відносин у воєнній сфері та поширювалися на військовослужбовців як командного (ротмістрів, поручників, десятників, гетьманів тощо) так і рядового (жовнірів-солдатів) складу.

Норми «Жовнірських артикулів» за функціональною спрямованістю поділяються на регулятивні (дисциплінарні) та охоронні (кримінально-правові). При чому регулятивні норми за характером розпоряджень, що містяться в них, слід віднести як до зобов'язальних, що вказують на необхідність здійснювати певні дії, (наділяють військовослужбовців певними обов'язками) так заборонних, тих які вказують на необхідність утримуватися від здійснення дій певного роду (встановлюють заборони) стосовно військової служби. До регулятивних норм зобов'язального характеру відносяться положення артикулів I, XXVI, XXIX, XXXI, XXXII, XLII, XLIII, XLV. Прикладом регулятивного зобов'язального положення є норма першого артикулу: «Кожен, хто зобов'язався служити його королівській мості, має неодмінно перебувати на службі до обумовленого часу. Якщо ж далі жовнірська служба буде оголошена й продовжена, а жовнір не має охоти далі служити, а на першій частині (її) не погодиться, тоді наказану йому службу має нести і в майбутньому кварталі» [3, с. 391]. А до регулятивних норм заборонного характеру відносяться положення артикулів XXVII, XXXIII, XLIV – наприклад: «Жодного не слід впускати до замку, поки дасть про себе певне свідоцтво: хто він є або навіщо прийшов. Якщо він вкаже слушну причину, то тільки сам має бути впущений до замку. без слуг. а ці (слуги) не повинні бути впущені до замку без гетьманської волі» [3, с. 393], Охоронні норми положень «Жовнірських артикулів» встановлюють способи юридичної відповідальності за порушення обов'язків військовослужбовців, закріплених у регулятивних нормах, які вказують на конкретні злочини

і міри покарання за їх здійснення. Охоронних норм з фактами скоєння злочинних діянь військовослужбовцями в даному збірнику значно більше в таких артикулах як II-XXV, XXVIII, XXX. XXXIV-XLI. Для прикладу можна навести наступні артикули: «Якби хтось із рицарства, а особливо з піхоти, зброю, дану йому проти ворога, або ж кіннотник свого коня, на котрому йде в бій. програв у кості або карти, тоді і той, хто виграв, і той що програв обидва мають бути покарані шибеницею» (арт. V) [3, с. 392]; «Жоден із жовнірів нехай не наважується ні в кого нічого силою забирати під страхом бути повішеним. Якби ж попри страх карі взяв щось з'їсти чи випити, що коштувало б один гріш, то без жодного милосердя нехай буде страчений» (арт. XIX) [3, с. 392]; «Якби комусь випало згідно з порядком нести сторожу, а він би на ній не був присутній, то такий втрачає життя» (арт. XXXV) [3, с. 393]. Положення «Жовнірських артикулів» вказували на наступні склади злочинів: служба у чужому військовому обладунку; свавільний виїзд з табору до закінчення служби; сварки у поході і в таборі; програш зброї чи коня у карти (кості); образа командира; відмова або неналежний порядок у несенні сторожової служби; поранення товариша під час походу; перемовини з ворогом; переховування шпигуна; втеча з поля бою; недотримання спокою у таборі вночі; прийняття на військову службу іноземців, міщан тощо без дозволу гетьмана; не оголошення про знайдену річ; діставання провіанту у селах без гетьманських слуг тощо. За військові правопорушення визначалися згідно артикулів наступні покарання; смертна кара (як зазначено у тексті «страта», «шибениця», «четвертування» «покарання на смерть», «втрата життя» тощо), покарання на тілі («шмагання мотузками, ременем»), позбавлення честі («обезчещений»). Крім того з тексту видно, що надавалось право визначати міру покарання на розсуд судові з санкцією в артикулі «під страхом тяжкої карі». В останньому XLV артикулі встановлювалась загальна імперативна норма за недотримання постанов збірника: «Якби хто-небудь з товариства або сам поручник не хотів дотримуватися вищезгаданих статей під страхом втрати честі й життя, не поведив себе пристойно і справедливо, то такого ротмістр має відіслати самому гетьманові під запорукою і честю шляхетською» [3, с. 394], що значно підсилює юридичне значення даного документу. З часом «Жовнірські артикули» були використанні як джерело при подальшому упорядкуванні військового права, наприклад при підготовці Другого

розділу «Про оборону земську» Статуту Великого князівства Литовського 1588 року [6, с. 384-395] та інших законодавчих актів.

Автор вважає, що ухвалення «Жовнірських артикулів» сприяли в проведенні військової реформи розпочатої за великого (земського) гетьмана Г. Ходкевича, під час якої військова полково-ротна організація війська стала більш чіткішою. Так, наприклад, на західноєвропейській зразок ротою командував ротмістр, у ній були прапороносець-хорунжий та помічник командира – поручник, а згодом з 1580 року піхота стала переходити на чисто професійну основу, в якій з'явилися роти трьох типів: угорська (близько 100 вояків), німецька (400 – 500) та вибранецька, чи ланова (200 – 300) (перші два типи піхотних рот набиралися з найманців) [7, с. 96]. Реформування вітчизняного війська відбувалось вже надалі як у Речі Посполитій взагалі так і в українських воєводствах зокрема. «Жовнірські артикули» як тогочасний військовий статут (в сучасному розумінні) певним чином жорстко регламентував функціонування збройних сил, в деякій мірі визначав порядок військової служби, дисципліну і субординацію, правила взаємовідносин між військовослужбовцями.

Зважаючи на вище зазначене, можна прийти до наступного висновку, що «Жовнірські артикули» другої половини XVI століття Великого князівства Литовського, до складу якого входила переважна більшість українських земель і міст як збірник законодавства зосередив в собі важливі норми військового права, які безперечно стали засобами правового регулювання суспільних відносин у воєнній сфері з метою упорядкування організації військової служби та порядку її проходження фаховими військовослужбовцями. Пропонується у наступних наукових дослідженнях зосередити увагу на всебічному аналізі особливостей застосування воєнних положень в українських професійних збройних частинах протягом XVII – XVIII століттях.

Література:

1. Військове право : підручник / за ред. І. М. Коропатніка, І. М. Шотіної. К.: Алерта, 2019. 648 с.
2. Богущкий П.П. Військове право України: джерела, структура та розвиток: монографія. Одеса: Фенікс, 2008. 168 с.

3. Гваньїні О. Хроніка європейської Сарматії. Упорядкування та переклад з польської Юрія Мицика. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 1006 с.
4. Статути Великого князівства Литовського. Том II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року. У 3 т. Том II. За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2003. 560 с.
5. Вовк О.Й. Литовський статут 1529 року як пам'ятка військового права України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. № 4 (123)/2022. С. 25-29.
6. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. Кн.1. За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. 672 с.
7. Войтович Л. Військо і військова організація. Історія української культури. Українська культура XIII – першої половини XVII століть. К., 2001. Т. II. С. 93-135.

**БЕЗПЕКОВА ТА РОЗВІДУВАЛЬНІ СЛУЖБИ ЗБРОЙНОГО
ОУНІВСЬКОГО ПІДПІЛЛЯ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ
АРМІЇ (40 - РР. ХХ СТ.): ВІЗІЇ СУЧАСНИХ НАУКОВЦІВ**

Ухач Василь Зіновійович

кандидат історичних наук,

доцент кафедри теорії права та конституціоналізму

Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3841

1944 рік поряд із звільненням західних земель України від нацистів, ознаменував повернення радянського тоталітарного режиму з його карально-репресивною системою, переходом до форсованої реалізації (уже без будь-яких завуальованих елементів, що мали місце в період вересня 1939 – червня 1941 років) планів другої радянизації краю. Без перебільшення західноукраїнське населення, пізнавши гіркий досвід першого урядування совітів на цих теренах, з тривогою очікувало реалізації політики радянизації. Активна ж меншість оформлена в структури українського національно-визвольного руху зі зброєю в руках зустріла ворога номер один.

Нові обставини зумовлювали як для радянської влади, так і керівництва українського національно-визвольного руху необхідність напрацювання, або ж внесення коректив у форми і методи подальшої боротьби. Сучасна вітчизняна історіографія розглядає звільнення західних земель України від нацистської окупації (як і завершення Другої світової війни), процеси повторного встановлення радянської влади на цих землях як новий етап національно-визвольної боротьби за самостійну Українську державу.

Метою наукової розвідки є проаналізувати підходи сучасних вітчизняних науковців у їх намаганні подати історичну оцінку боротьби Служби безпеки Організації українських націоналістів (бандерівців) (далі – СБ ОУН(б), розвідувальної служби УПА у період 40-х рр. ХХ ст.

Специфіка стратегії та тактики антирадянського руху опору в післявоєнний період зумовила особливу роль структур СБ ОУН(б),

яка, за визначенням Д. Веденєєва, «... забезпечувала впровадження у життя основних схем діяльності підпілля ОУН» [1, с. 181]. Оформившись як «окремий організаційний апарат» реферантури СБ мали окремі лінії зв'язку та плани роботи, займаючи особливе місце в системі підпілля [1, с. 175].

Слід наголосити, що діяльність СБ ОУН(б), розвідувальної служби УПА у їх післявоєнному протиборстві з комуністичною владою та її карально-силовими структурами є достатньо повно вивченою в сучасній українській історіографії. Ця наукова тематична лакуна чи не найповніше представлена монографічними працями, зокрема, одного з авторитетних українських істориків Д. Веденєєва, який у співавторстві з В. Єгоровим [2, с. 485-503] та Г. Биструхіним [3] одними з перших на ґрунтовній джерельній базі з архіву СБ та його регіональних відділень розкривають діяльність СБ ОУН(б). Дослідженню діяльності одного з організаторів та керівників СБ ОУН(б) Миколі Арсеничу присвятили монографічне дослідження О. Іщук та В. Огороднік [4]. На основі опрацьованих архівних матеріалів дослідники резюмують, що «діяльність СБ не була безсистемною, безглуздо жорстокою, як про це писали радянські пропагандистські видання. Вона була добре організована, регламентована чіткими інструкціями та вказівками, які затверджував особисто М. Арсенич та інші підпорядковані йому працівники» [5, с. 286].

Історико-краєзнавчий дискурс діяльності СБ ОУН(б) на Волині здійснив Я. Антонюк [6]. Автор акцентував увагу на передумовах становлення, періодизації, еволюції діяльності СБ ОУН(б). Прагнучи подати об'єктивну картину діяльності оунівської спецслужби автор визнає її однією з найвпливовіших в структурі націоналістичного підпілля в регіоні та однією з найсильніших ланок українського національно-визвольного руху [6, с. 136].

Важливу наукову цінність має видання матеріалів і документів про діяльність СБ ОУН(б) у 1940-х роках, здійснене під егідою Інституту історії України НАН України та Київського університету імені Тараса Шевченка [7]. Упорядники документальної праці О. Лисенко та І. Патриляк включили 21 документ з історії діяльності СБ ОУН(б) за період 1941-1947 років, розкрили еволюцію завдань спецслужби в різні періоди, діяльність якої без перебільшення дозволила в значній мірі продовжити національно-визвольну боротьбу на десятиліття [7, с. 294].

Окреслена тематика добротно представлена і в численних наукових публікаціях А. Антонюка [8], Д. Веденєєва [9], В. Ільницького [10], В. Єфименка [11], О. Лисенка [12], В. Трофимовича [13].

У цілому проведений історіографічний аналіз праць науковців, дозволяє окреслити ключові тези оцінки діяльності СБ ОУН(б), розвідувальної служби УПА.

По-перше, організація діяльності спецслужб, їх особлива вага в розгортанні національно-визвольної боротьби була зумовлена екстремальними історичними умовами боротьби з радянським карально-силовим апаратом, обранням обома протиборствующими силами силових способів реалізації власних цілей; необхідністю захисту організаційних клітин та осередків підпілля, повстанських відділів; політичною диференціацією та непростими внутрішніми відносинами, «специфікою ідеології та суспільно-політичної налаштованості учасників руху ОУН та УПА» [14, с. 348].

По-друге, науковцями досить повно досліджено основні організаційні форми, ключові напрями діяльності, функціональні обов'язки спецпідрозділів, рецепцію форм і методів їх оперативної роботи з арсеналу спецслужб держав-противників [14, с. 349]. По-третє, діяльність спецпідрозділів українських націоналістів «... спрямовувалася на розвідувальне забезпечення й контррозвідувальний захист підпілля та безпосередню участь у протидії заходам з радянської організації регіону» [15, с. 137]. Сучасні дослідники об'єктивно наголошують і на проведенні СБ ОУН(б) «чисток» в середовищі членства підпільно-повстанського руху [15, с. 138], допущених помилок, жорстокості та репресій щодо місцевого українського і польського населення [6, с. 135].

По-третє, концептуально-методологічного значення набувають міркування Д. Веденєєва та Г. Биструхіна, які стверджують, що «... обидві сторони не цуралися антигуманних методів, і лише потім сторона, яка перемогла, пропагандистськими засобами і тотальним переписуванням (замовчуванням) історії вигідно для себе інтерпретує події, глорифікуючи себе й усіяко демонізуючи противника» [3, с. 8]. Спецпідрозділи недержавного характеру, узагальнюють Д. Веденєєв та Г. Биструхін є «... структурними елементами національно-визвольних та інших урядових рухів (організацій), їхніх військових формувань, котрі здійснюють розвідувальні, контррозвідувальні, оперативно-бойові та інші притаманні спецслужбам функції задля сприяння реалізації стратегічних і поточних завдань згаданих рухів (організацій) специфічними засобами» [3, с. 45-46].

У цілому сучасні українські науковці одностайні у висновку, що розвідувальні та контррозвідувальну заходи спецслужб оунівського підпілля та Української повстанської армії сприяли розгортанню національно-визвольної боротьби [6, с. 136] та були одними з ключових чинників, що «...забезпечили тривалість, масштаб і запеклість антирадянського руху опору в регіоні» [15, с. 138].

Література:

1. Веденєєв Д. Післявоєнна еволюція стратегії, тактики, організаційно-функціональної побудови озброєного руху опору під проводом ОУН(б) в Західній Україні. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2012. Вип. 22. С. 172-182.
2. Веденєєв Д., Єгоров В. Меч і тризуб: Нотатки до історії служби безпеки Організації Українських Націоналістів. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2000. № 2/4. С. 485-503.
3. Веденєєв Д. В., Биструхін Г. С. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». В кн.: Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. 1940-1950-ті роки. Київ: Видавництво «К.І.С.», 2007. 568 с; їх же. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920-1945): монографія. Київ: Генеза, 2006. 408 с.
4. Іщук О., Огороднік В. Генерал Микола Арсенич: життя та діяльність шефа СБ. ОУН. Коломия: «Вік», 2010. 196 с.
5. Ільницький В. Український національно-визвольний рух у Карпатському краї ОУН (1945 – 1954): історіографія проблеми. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2015. Вип. Спецвипуск 2. С. 277-313.
6. Антонюк Я. М. *Діяльність Служби безпеки ОУН. Історико-краєзнавче видання*. Луцьк: Волинська книга, 2007. 176 с.
7. Матеріали та документи Служби безпеки ОУН(б) у 1940-х рр. / Зібрали й упорядкували О. Є. Лисенко, І. К. Патриляк; НАН України, Інститут історії України, Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ., 2003. 251 с.
8. Антонюк Я. Діяльність радянської агентури в підпіллі ОУН і УПА на Волині (1944-1950-ті рр.) URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Antoniuk_Yaroslav/Diialnist_radianskoj_ahentury_v_pidpilli_OUN_i_UPA_na_Volyni_1944_1950-ti_rr.pdf; його ж. Агентура СБ ОУН(б) в містах і містечках Волині та Полісся (1946-1951 рр.). *Науковий вісник Волинського національного у-ту ім. Л. Українки. Серія. Історичні науки*. 2010. № 1. С. 113-120.

9. Веденєєв Д. Розвідувальна діяльність Української повстанської армії (1943-1945 рр.). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2003. Вип. 10. С. 381-415; Веденєєв Д. В., Лісов О. С. Новітня вітчизняна історіографія розвідки і контррозвідки руху українських націоналістів і української повстанської армії у 1920-1950-х рр. URL: <http://www.asv.gov.ua/content/nauka/editions/26/2016-26/81.pdf>.
10. Ільницький В. І. *Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945-1954): монографія* / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич: Посвіт, 2016. 696 с.
11. Єфименко В. Кадровий склад спеціального підрозділу ОУН(б): спроба аналізу. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 1999. № 1/2 (10). С. 443-456; його ж. Тактика і стратегія роботи працівників спеціального підрозділу ОУН(б). *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2000. № 3/4 (13/15). С. 504-514.
12. Лисенко О. Є. Протистояння ОУН і УПА і радянської системи у 1945 р. В кн.: *Організація український націоналістів і українська повстанська армія. Історичні нариси* / Дзьобак В. В., Ільюшин І. І., Касьянов Г. В. та ін. Відп. ред. Кульчицький С. В. НАН України; Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2005. С. 375; Веденєєв Д. В., Лисенко О. Є. Організація українських націоналістів і зарубіжні спецслужби (1920-1950-ті рр.). *УІЖ*. 2009. Вип. 3 (№ 486). С. 132-147.
13. Трофимович В., Антонюк Я. Діяльність Служби Безпеки ОУН(б) щодо матеріального забезпечення оунівського підпілля Волині і полісся 1945-1951 рр. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Історичні науки». 2009. Вип. 14. С. 157-174.
14. Веденєєв Д.В., Биструхін Г.С. *Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920-1945) : монографія*. Київ : Генеза, 2006. 408 с.
15. Веденєєв Д.В., Биструхін Г.С. *Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945-1980-ті роки: монографія*. Київ: К.І.С., 2007. 567 с.

ЗМІСТ

Теорія держави і права. Філософія права

Беднарський Олександр Віталійович

СПІВПРАЦЯ МІЖ ДЕРЖАВОЮ, ГРОМАДСЬКІСТЮ ТА
БІЗНЕСОМ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ПОВОДЖЕННЯ
З ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ.....3

Ванджурак Роман Васильович

СВІТОГЛЯДНО-ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ВНУТРІШНЬОГО
ПЕРЕКОНАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ.....7

Ткаченко Сергій Миколайович

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.....11

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

Бондик Олександра Павлівна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В РАМКАХ СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ.....15

Пацурківський Петро Петрович

ПРИНЦИП ЛОЯЛЬНОСТІ ЗА ПЕРВИННИМ ПРАВОМ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....19

Радченко Олександр Олексійович

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ
ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАВА СПОЖИВАЧІВ.....24

Тараненко Микола Миколайович

ПРАВА ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ЗГІДНО НОРМ
МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА.....26

Туровець Юрій Миколайович

ДОСТУПНІСТЬ ЦИФРОВИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ
ЯК ОЗНАКА ЕФЕКТИВНОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ДОСВІД ЄС.....30

Шеремета Назар Ігорович

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПРИРОДИ МЕДІАЦІЇ
У ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРАХ.....33

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

Авраменко Дмитро

ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ
СТРАХУВАННЯ З ТОЧКИ ЗОРУ ЦИВІЛЬНОГО
ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ.....37

Грицишина Лариса Валеріївна, Конончук Богданна Ростиславівна

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ФІЗИЧНОЮ ОСОБОЮ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....44

Коршак Сергій

ГЕНЕЗА ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В ПОЛЬЩІ,
ЯК ПОРІВНЯННЯ З ДОСВІДОМ УКРАЇНИ.....48

Славіта Марія Павлівна

ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ
В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....54

Тітков Денис Ігорович

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ НАБУТТЯ ПРАВА
ВЛАСНОСТІ НА СПАДКОВЕ МАЙНО В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО
СТАНУ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНІ ПІДСТАВИ СПАДКУВАННЯ.....59

Ходак Світлана Михайлівна

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАННЯ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ
ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ ПРИ ПОДІЛІ МАЙНА.....62

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

Зінченко Вікторія Сергіївна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ОБУМОВЛЕНOSTІ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ.....67

Лещенко Андрій Вікторович

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ
ТА ПОКАРАННЯ ЗА КАТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....70

**Господарське право. Господарське процесуальне право.
Екологічне право. Земельне право. Аграрне право.
Фінансове право. Банківське право**

Степанов Володимир, Савенкова Владислава

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ
І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ74

Історія держави і права. Історія політичних і правових вчень

Вовк Олександр Йосипович

«ЖОВНІРСЬКІ АРТИКУЛИ» ЯК ДЖЕРЕЛО ВІЙСЬКОВОГО
ПРАВА ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО.....78

Історія становлення української державності

Ухач Василь Зіновійович

БЕЗПЕКОВА ТА РОЗВІДУВАЛЬНІ СЛУЖБИ ЗБРОЙНОГО
ОУНІВСЬКОГО ПІДПІЛЛЯ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ
АРМІЇ (40 - РР. ХХ СТ.): ВІЗІЇ СУЧАСНИХ НАУКОВЦІВ.....85

Наукове видання

«Актуальні дослідження правової та історичної науки»

Рік заснування – 2018

Видання виходить 10 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 19.04.2024
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

